

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

УРЕЂУЈЕ

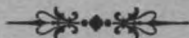
А. БЕЛИЋ

УЗ

СТАЛНУ САРАДЊУ

г. г. А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у
Љубљани, К. НИЧА, проф. Унив. Кракову, Љ. СТОЈАНОВИЋА, акад. у
Београду, М. РЕШЕТАРА, б. проф. Унив. у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив.
у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив.
у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф. Унив. у Београду, ФР. ИЛЕШИЋА,
проф. Унив. у Загребу, ФР. РОМОВША, проф. Унив. у Љубљани и Х. БАРИЋА,
проф. Унив. у Београду.

КЊИГА VII СВ. 1—2.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА
КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА
БЕОГРАД 1927—1928.

АКЦЕНТИ ПОЦЕРСКОГ ГОВОРА

III. ЗАМЕНИЦЕ¹⁾

Као што је познато, Даничић је систематски обрадио само акценте именица и придева, а није стигао да „претражи“ акценте осталих речи, па ни заменица. Али он је у својим Облицима²⁾ обележио акценат свих заменица, онако исто као и Вук, што ми је послужило за упоређивање са својим говором.

У поцерском говору има прилично отступања од тог вуковског акцента, нарочито у погледу квантитета, па ће овде бити говора о тим отступањима.

1. Личне заменице.

Акценат личних заменица не разликује се по месту и квалитету од оног што га је Вук забележио, сем у *instr. sing.* где има двојак акценат и код заменица *jâ* и *ôн*, у вези са проширеним обликом. Као и Даничић, поцерски говор има *kîм* и *kîме*, *чи́м* и *чи́ме*, *мнѡм* и *мнѡме*, *њîм* и *њîме*, *њѡм* и *њѡме*. Облике *мнѡме*, *њîме* и *њѡме* забележили су и Новаковић³⁾, Маретић⁴⁾ и Стојановић⁵⁾.

Облици *мно́ме*, *њи́ме*, *њо́ме* са акцентом на крају постали су под утицајем осталих падежа, у којих је акценат на крају, само је овде ' акц. уместо ` , зато што је основни самогласник дуг.

Заменица *ко* изговара се и с дужином *kô*, али само кад се употребљава без глагола: „*kô* *шо* *vîчѣ* ?“ — „*kô*, *зар* *jâ* ?“ Заменица *шѣд* (*шѣдѣ*) тако исто, и то само прилошки, у значењу *зашто* : *шѣд* *сѣдѣш* ?“ — „*Не* *шреба* *да* *долазиш*. — *А* *шѣд* ?“ Иначе,

1) Акценти именица и придеви објављени су у Српском Дијалект. Зборнику II, стр. 307—359.

2) Ђ. Даничић, Облици српскога језика. Београд. 1863.

3) Српска Граматика, Београд. 1891.

4) Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb 1899, стр. 183.

5) Српска Граматика за II разред гимназије, Београд, 1926.

у значењу упитне личне заменице, употребљава се само *шѣа* (*шѣа*). Релативна заменица *шѣо* и кад стоји у место *коју-а-е* нема свог акцента, него се употребљава проклитично: „А *шѣо* ме *ишѣаш* за *Марка*, *шѣ* је 'вѣкѣ бѣло.“ — „Нѣвац *шѣо* си га зарадиѣ.“

Сложени облици могу бити само без дужине у пот. sing.: *нѣко*, *свѣко*, *којекѣ*, (sic.), *нѣшѣо*, (ређе *нѣшѣа*), али *нѣшѣа*, *свѣшѣа*; *којешѣа*, а с предлогом *нѣ* за *шѣо* поред *нѣ* за *шѣа*, адвербијално *ишѣо*. Као што се види, овде имамо случај непренесеног акцента на крају вишесложне речи: *којекѣ*, *којешѣа*, као да су то две одвојене речи. Да ли је то ново образовање или је остатак старе акцентуације, тешко је утврдити, само истичем да се акценатски облик *којешѣа* (с пренесеним старим акцентом) употребљава само у значењу прилога, а форме **којекѣ* уопште нема. Вук има *којешѣа*, а нема *којекѣ*, али према другим сличним примерима код њега види се да је *којекѣ* и *којешѣа* исправно, јер он има ове вишесложне речи с акцентом на крају: *којиѣѣ*, (*којиѣѣ*), *којиѣѣ* (*којиѣѣ*), *којиѣѣ* (*којиѣѣ*), *којиѣѣ* (*којиѣѣ*), *којиѣѣ* (*којиѣѣ*). Вук има *којиѣѣ* (*којиѣѣ*), али у гер. *којиѣѣ* (*којиѣѣ*), дакле с акцентом на крају.

Овако исто имају двојак акценат са различним значењем ове заменице кад су сложене са партикулом *-иѣѣ*: *којиѣѣ* и *којиѣѣ*, *шѣиѣѣ* и *шѣиѣѣ*. *Којиѣѣ* значи „неко“, а *којиѣѣ* значи „ма ко“, н.пр.: „Нека дође *којиѣѣ* од вас“ — „*којиѣѣ* дошаѣ добро дошаѣ“. Ова разлика у акценту у вези с разликом у значењу не чува се и у осталим падежима где се употребљава само форма с акцентом на крају, разуме се са скраћивањем дужине испред њега: *којиѣѣ*, *којиѣѣ*. Решетар је у својим диалектима забележио ову исту појаву, само се тамо разлика чува кроз све падеже: *којиѣѣ-којиѣѣ-којиѣѣ R*¹⁾, *којиѣѣ-којиѣѣ O*, *којиѣѣ-којиѣѣ-којиѣѣ P*, и *којиѣѣ-којиѣѣ-којиѣѣ R*, *којиѣѣ-којиѣѣ-којиѣѣ O*, *којиѣѣ-којиѣѣ-којиѣѣ P*.

У 7. пад. једн. у поцерском се употребљавају и краће форме с предлогом: *на чем*, *иѣчем*, *ѣ ком*, *ѣ њем*, али су дуже форме обичније: *ѣму*, *ѣмѣ* т.ј. *ѣ комѣ*, *на комѣ*, и сл., јер се без акцента не употребљава, *о њѣму*. Чује се и *ѣ комѣ*, *о њѣму*, али то је утицај 3. п. ј., пошто су се облици изједначили. Даничић је забележио у 7. п. ј. *ком* и *чем*, али без акцента, а за облик *њем* („у њѣм“) вели да се налази у песмама само ради стиха.

Иако је и у П. као и код Д. у једнини у свима падежима акценат на крају, ипак кад се 2. одн. 4. падеж употреби с пред-

¹⁾ Ради краткоће убудуће обележаваће се: поцерски говор са П, дубровачки са Р, озринићки са О, прчањски са Р, Даничић са Д.

логом акценат се у П. преноси на предлог, као да је стари акценат на првом слогу: *ѿд менѣ, зѿ шебѣ, ѿко себѣ, зѿѿ чеѿѿ, нѿ коѿѿ*, исто као и *сѿмнѿм, сѿ шебѿм* (sic!), *зѿ себѿм* (sic!). Ово исто сретамо и у пљеваљском говору¹⁾, а у Решетаревим дијалектима и без предлога акценат се налази на почетку: *тѣпе, тѣпи*. По мишљењу проф. Решетара акценат на корену је новијег порекла, а дошао је прво при употреби с предлозима под утицајем б. падежа, који се најчешће употребљава с предлозима, дакле према *зѿ шобѿм, сѿ собѿм* развило се и *зѿ менѣ* и *зѿ шебѣ*. У говору острва Раба има *dat. тенї* (поред *тѣпи*), али *gen.-асс.*, који се често употребљава са предлогом, има *тѣпе*. Пошто је у руском језику акценат у свима падежима на крају, а тако исто и у словеначком — *меня, шебя, собой, теној, тебој, себој* — то би у б. п. акценат на почетку био новијег порекла, према коме су образоване и форме *ѿд менѣ, ѿред шебѣ, нѿ за коѿѿ, нѿ око чеѿѿ*.

У погледу квантитета П се разликује од Д у томе што у Д има само *ѿн*, с дугим слогом, а у Д. има *ѿн* и *ѿн* (Вук је ово друго чак метнуо у заграду) и што у *gen. асс. sing.* има дуг наставка *-а*: *мѣнѣ, шѣбѣ, себѣ, њѣѿѿ, кѿѿѿ, чеѿѿ*, а тако исто и прилепак *-е* у *dat. sing. кѿмѣ*. *Сѿв* има у *gen. sg.* исти акценат и квантитет као *он*: *свѣѿѿ*. Поцерски се и у овоме слаже са пљеваљским говором.

Проширени *dat. sing. замен. ѿна* има у П. двојак акценат: *њѿѿѿи* и *њѿѿѿи*. Прву форму забележио је и проф. Маретић²⁾, а Вук није забележио ни једне ни друге. Ови проширени облици заменички имају двојак акценат: *мѣнѿкар* и *менѿкар, шѣбѿкар* и *шебѿкар, себѿкар* и *себѿкар, њѣмѿкар* и *њемѿкар*; *gen. sing.* има само *мѣнѣ-ка(р), шѣбека(р), себека(р) њѣѿѿкар, наѿѿкар, ваѿѿкар*. Вук има само облик са ' акц.

2. Придевне заменице.

Присвојне заменице *мѿј, швѿј, свѿј, нѿш, вѿш* имају у свима падежима једнине и множине исти акценат као и код Вука, само је у П. *-е-* у наставку *gen., dat. i instr. sing.* дуго: *мѿѿѿѿ-(а)-мѿѿѿм, швѿѿѿѿ(а) - швѿѿѿѿм, свѿѿѿѿ(а) - свѿѿѿѿм, нѿшѿѿѿ(а) - нѿшѿѿѿм(у), вѿшѿѿѿ(а) - вѿшѿѿѿм*. У Д. нема ове дужине, али вели да јужни говор има *моѿѿѿѿѿ, наѿѿѿѿѿ, моѿѿѿѿѿм, наѿѿѿѿѿм*, а Вук ју је у својој граматици ставио

¹⁾ Г. Ружицић. Акценатски систем пљеваљског говора. Срп. Дијал. Зборник III, ст. 147.

²⁾ Оп. cit. стр. 185.

у заграду. Ова дужина је постала угледањем на сложену придевску промену, преко облика једине ж. рода и облика множине, који сви, сем 4. пад. једн. 1. и 4. п. множ., имају дужину (*мòђē, мòђòј, мòђòм, мòђòх, мòђòм*), тим пре што је instr. sing. имао већ дужину — *мòђòм*. Ову дужину има и дубровачки говор.

Заменице *њèгòв, њèгова, њèгово, њòхòв, њòхово, њòн, њòно, њèн, њèна, њèно, њèзòн, њèзина, њèзино, чòјò, чòјà, чòјè* (изузев 1 и 4 пад. једн. и множ.) мењају се у П. као одређени придеви: *њèгòвòи(а), њèгòвòм(е), њèгòвòм, њèгòвòм, њèгòвòх, њèгòвòм* и сл., док Д вели да могу имати и облике одређених придева, али да су врло ретки, а Вук у својој граматици вели да се мењају као *жòшò, уз* који придев наводи и просту и сложену промену, те се не види да ли он мисли да ове заменице могу имати акценат и по сложеној промени. Под утицајем осталих падежа дужина наставка пренета је и у пот. sing. те у муш. роду има наставак *-òв*, што је после проширено и на придеве, чега код В. и Д. нема. Фонетским путем ова дужина не може се објаснити, јер случајеви типа *лòбòв-лòбòва* постали су под утицајем маџарског језика.

Показне заменице *шòјò, òвòјò, òнòјò*, имају исти акценат и квантитет као и код Вука: *шòгò-шòмò-шòм, òногò-òномò-òнòм* и др. Ова дужина развила се прво у пот. sing. због *-јò*, па пошто се раније ово *-јò* додавало и осталим падежима на крају, али је доцније отпало, то је иза њега остала дужина крајњег самогласника. У П. gen. и dat. sing. могу да гласе и *шòгò-шòм, òвòгò-òвòм, òнòгò-òнòм*. Ово продуживање настало је под утицајем придевских облика: *слòшкòгò-слòшкòм*. Али овај и онај могу у П. имати акценат и на корену *òвòјò, òнòјò, òвогò, òногò*, с предлогом *òд òвогò*.

Заменице *кòјò и чòјò*, мењају се као придеви одређенога вида, те имају дужину другог слога: *кòјè(а)-кòјòм-кòјèм-кòјòх, чòјè(а)-чòјèм-чòјòм-чòјòх*. По Вуку ове заменице могу бити с овом дужином и без ње; облике без дужине ставља у заграду.

Заменице *кòкав, шòкав, òвòкав, òнòкав, нòкав, нòкав* имају дужину другог слога у пот. sing. мушког рода: *кòкòв, шòкòв, òнòкòв, òвòкòв, нòкòкòв, нòкòкòв*. Можда је ова дужина постала и фонетским путем, прво у случајевима кад после *-вò* долази енклитична реч са почетним сугласником, као н. пр. *кòкòв си*, па је после дужина уопштена, а можда је дошла и под утицајем форми *òнòкò, шòкò*, и сл., у којих има дужина наставка, поред осталих, и у првом падежу. Форме на *-ò* у пот. sing. су чешће у П. него оне на *-авò*: *шòкò-ò-ò, òнòкò-ò-ò* и сл.

У својој граматичи Вук има *ка̀кав*, *ша̀кав*, *ова̀кав*, *она̀кав* без дужине, али у жен. и сред. роду *ша̀квѣ* - *ша̀квѣ*, *ова̀квѣ* - *ова̀квѣ*, *она̀квѣ* - *она̀квѣ*. Међутим Д. нема дужине, јер вели да се ове заменице могу мењати као заменице и као неодређени придеви, а код њега су обе те промене без ове дужине.

Придевне заменице за количину *ово̀ликѣ*, *оно̀ликѣ*, *шо̀ликѣ*, *ко̀ликѣ* имају у П. двојак и тројак акценат: *(о)во̀ликѣ*, *шо̀ликѣ*, *(о)но̀ликѣ*, *ко̀ликѣ* и *(о)во̀дликѣ*, *(о)но̀дликѣ*, *шо̀дликѣ* и *шо̀дликѣ*, *ко̀дликѣ* и *ко̀дликѣ*. Вук има *ко̀длик* - *ко̀лика* - *ко̀лико* без дугих наставника *-ѣ* - *ѣ* - *ѣ*, али прилог *ко̀дливо* и *шо̀дливо* поред *шо̀лико*.

Заменица *са̀м* - *са̀ма* - *са̀мо* мења се у П. као и остале придевне заменице по сложеној придевској промени са старим акцентима на наставку у свима падежима: *са̀мѣ*(а) - *са̀мѣм* - *са̀мѣм*(е) - *са̀мѣ* - *са̀мѣх* и т. д., али може имати акценат и на почетку: *са̀мѣ* - *са̀мѣ* - *са̀мѣ* - *са̀мѣ* - *са̀мѣ*, онако исто као одређени вид придева *са̀м* (solus). Забележио сам и *др̀жи се њ са̀ма*, што претпоставља облик *са̀ма*. Судећи према прилозима *са̀мо* и *на̀са̀мо* акценат је првобитно био на корену код придева, а код заменице на крају, па је доцније акценат помешан. Код Д. ова заменица има ' акценат, без дужине наставка у 2, 3 и 7. п. ј.: *са̀ма*, *са̀мог*(а) - *са̀мом*(е).

Заменица *сѣ̀в* - *сѣ̀вѣ* - *сѣ̀вѣ* има у П. исти акценат и квантитет као и зам. *шѣ̀д* : *сѣ̀вѣ* - *(сѣ̀вѣ)* - *сѣ̀вѣм* - *сѣ̀вѣм* - *сѣ̀вѣм* (сѣ̀вѣм).

IV. БРОЈЕВИ.

1. Прости бројеви.

Број 1 изговара се у пот. sing.: *јѣ̀дѣн* - *јѣ̀дна* - *јѣ̀дно*, те се разликује од Вуковог изговора тиме што има дужину у м. р. на крају, али кад се употреби као саставни део прилога, нема дужине: *јѣ̀дѣмѣуш*, *јѣ̀дѣрѣд*. Овај број мења се као одређени придев (изузев 1 и 4 пад.): *јѣ̀дѣнѣ*(а) - *јѣ̀дѣнѣм*(е) - *јѣ̀дѣнѣм* - *јѣ̀дѣнѣм* - *јѣ̀дѣнѣ* - *јѣ̀дѣнѣ* - *јѣ̀дѣнѣх* и т. д. Вук није обележио акценат овог броја изузев пот. sing., само вели да се мења као придев, што би се могло слагати с П, ако је мислио на одређени вид, а Д каже да се мења као заменице које имају род и износи промену: *јѣ̀днога* - *јѣ̀дному* - *јѣ̀дни* - *јѣ̀днијѣх*, без обележавања ни акцента ни квантитета.

Кад овај број, спојен с речицом ни-, има одречно значење онда у П гласи: *нѝјѣ̀дѣн* - *нѝјѣ̀дна* - *нѝјѣ̀дно* и *нѝјѣ̀дѣн* - *нѝјѣ̀дна* - *нѝјѣ̀дно*, са истим акцентом у свима падежима. Вук има одређени облик

ниједнѣ-а-ѡ, али само употребљено у виду грдње: *ниједнѣ вјѣро!* а *Д* о овоме ништа не говори.

Два-двѣ-двѣ и *шри* има промену и акценат као код *Д*, а *чѣш(и)ри*, за разлику од *Д*, има дуго *и* и ретко се мења.

Остали бројеви не мењају се и имају исти акценат који и Вук: *пѣш*, *шѣс(ш)*, *сѣдам*, *ѡсам*, *дѣвѣш*, *дѣсѣш*, *једанѣс*, *ѡванѣс*, *шринѣс*, *чѣшрнѣс*, *пѣшнѣс*, *шѣснѣс*, *сѣдамнѣс*, *ѡсамнѣс*, *дѣвѣшнѣс*, *ѡѡдесѣш* и *ѡѡес*, *шриѡдесѣш* и *шриѣс*, *чѣшрдесѣш*, *чѣшресѣш* и *чѣшрес*, *пѣдѣсѣш*, *шѣсѣш* (*шѣздѣсѣш* ретко), *сѣдамдѣсѣш*, *ѡсамдѣсѣш*, *дѣведѣсѣш*, *сѣѡѡ*, *ѡѡсѣш*, *шриѣсѣш*. У Вука *ѡѡдесѣш* нема дугог завршетка, а остале десетице имају га. *Сѣѡѡшина* има исти акценат и промену као и у *Д*., а 1000 се изговара *ѣѡѡада*, а у Вука *хѣѡѡада*.

2. Редни бројеви.

Редни бројеви мењају се и у *П* као одређени придеви, али се дужина наставака не чува увек. И овде, као и код других врста речи и облика, у *П* се дужиња после акцента неједнако чува, према томе после којег акцента се изговара дужина и да ли је дуги слог затворен или отворен. Број *први* има $\sim$ акценат и после њега у затвореним слоговима дужина се изгубила, а у отвореним има полу дужина, коју ћу обележити знаком $\sim$, јер је стварно час дужина час краткоћа, а некад се не може тачно одредити да ли је то кратак или полудуг слог. Према томе његова промена овако изгледа: *првѣ-првѡѣ* (*првоѣ*)-*првѡме*-(*првом*)-*првѣм-првѣ-првѡј-првѣ* *првѡм-првѣх*. Редни број *дрѣви-а-ѡ*- у наставцима са отвореним слоговима чува потпуну дужину, а у затвореним има полудужину: *дрѣѡѣ* - (*дрѣѡѣ*)-*дрѣѡме* - (*дрѣѡм*) - *дрѣѡм* - *дрѣѡ-дрѣѡј-дрѣѣх*. Број *десѣш* кад постане редни број има на првом слогу $\sim$ акценат као и у *В*, али отворени слогови у наставцима имају само полудужину, а затворени су потпуно изгубили дужину. Да је то полудужина јасно се види по потпуно дугом *-е-* које претходи наставку: *дѣсѣшѣ-дѣсѣшѡ-дѣсѣшѡ-дѣсѣшѡѣ*-(*дѣсѣшѡѣ*)-*дѣсѣшѡме*-(*дѣсѣшѡм*), *дѣсѣшѣм-дѣсѣшѣ-дѣсѣшѡј-дѣсѣшѣ-дѣсѣшѣх*.

Бројеви даље од десет изгубили су скоро потпуно дужину наставака у свима полажајима, што се објашњава великом дужином речи, дужином претходног *-е-* испред наставка и удаљеношћу дужине од акцентованог слога, тако да остаје мало експираторне снаге за продужен изговор наставака.

3. Збирни бројеви.

Двдје, дбоје, дбадвоје, шрдје, чѣшворо (чѣшверо), пѣшоро (пѣшоро) шѣшоро (шѣшоро), сѣдморо (сѣдмерно), дсоро (дсмерно), дѣвешоро (дѣвешоро), дѣсешоро (дѣсешоро), једанѣшоро једанѣшоро и т. д. дваесшоро (дваесшоро), шриесшоро (шриесшоро) и т. д. Акценат се поклапа са Вуковим, једино Вук има *дбоје*.

Сви ови бројеви мењају се као заменице: *двога-двоме (двома), дбадвоје-оба двога-оба двоме (оба двома), обоба-обоме (обоба),* тако и *шрдје*, а за бројеве даље изгледа ми да се и не деклинују у јединици, а у множини сви оваки збирни бројеви мењају се по придевској промени: *двдја(х)-двдја, чѣшворја(х)-чѣшворја* и т. д.

Кад се ови бројеви употребљавају с предлозима, " акценат прелази на предлог: *на двоје, на шроје, ид пешоро.*

Збирне именице *двд(ј)ица-шрд(ј)ица-чѣшворја* и т. д. мењају се као именице жен. рода на *-ица*, задржавајући исти акценат у свима падежима.

Збирна именица *половина* изговара се и *полвина*. У Вука само *полвина*. И остале збирне именице на *-ина* имају двојак акценат, са двојаким значењем *шрећина* значи даћу трећег дана по смрти, *седмина* значи даћу седмог дана по смрти и седморицу људи, *чѣшвршина, пѣшина, шѣшина* и т. д. толики број људи, а *шрећина, чѣшвршина, пѣшина, шѣшина, седмина* и т. д. значи толики део нечега. Код Вука имају само примери са старим акцентом на претпоследњем слогу за сва значења.

V. ГЛАГОЛИ.

Акценат у глагола поцерског говора не отступа од Вуковог акцента, како га је систематисао и објаснио Даничић¹⁾.

Што се тиче самог акцента т.ј. квалитета и места његова, само поједини глаголи не иду у ону групу у коју их је ставио Д. или имају и друкчији акценат него код Вука. Разлика у квалитету акцента се често види у различитом преношењу акцента с корена на префикс или неку проклитику.

Што се тиче квантитета наглашених слогова има отступања од Д код појединих глагола, али главна карактеристика глагола у поцерском говору, у вези с акцентом, јесте скраћивање дужина у наставцима после акцента. По Вукову акценатском систему *ї*) на-

¹⁾ Rad 6 i 47.

ставак за основу садашњег времена (-а-, -е-, -и-) у свима лицима једине и множине, сем у 3 л. множ. глагола на -ају и -еју дуг је код свих глагола сем код *могу* и *хѡгу*; 2) лични наставак 3 л. множине (-у, -е) увек је дуг. Дакле: *јѣдѣм-јѣдѣмо-јѣду, иѣднѣм-иѣднѣмо-иѣднѣше-иѣднѣ, иишѣм-иишѣш-иишу, чишѣм-чишѣмо-чишѣју, вѣдѣм-вѣдѣше-вѣдѣ*. Али Вук у својој граматици двојако обележава квантитет глагола т. *шрѣсти, лѣши, казѣвати, снѡвати*, стављајући једне облике у заграду: *шрѣсѣм (шрѣсем), лѣјем (лѣјѣм, кѡзујем (кѡзујѣм), снѣјем (снѣјѣм)*,

Ово што је Вук 1818 године само наговестио, а у другом издању свога речника напустио, то је у поцерском говору јасно изражено. Дужина ненаглашених слогова у наставцима за основу садашњег времена је код многих глагола потпуно или делимично изгубљена и све се више губи. То је општа појава нашег језика, и ако засада више периферијског карактера, па је захватила и поцерски говор. Чување или губљење ове дужине после акцента, код глагола као и код других речи, зависи: 1) од квалитета и квантитета акцента; 2) од квантитета претходног слога; 3) од тога да ли је првобитно дуги слог затворен или отворен.

Пре свега, у затвореним слоговима дужина је краћа него у отвореним, нарочито ако је тај слог доста удаљен од акцента, јер се један део експираторне снаге мора употребити за изговор сугласника којим се слог затвара. Зато је друкчији квантитет крајњег -а у *иѣвѣм* него у *иѣвѣ*. Ова разлика се појачава и сасвим јасно истиче, ако претходи дуг низлазан акценат.

После дугог низлазног акцента стара дужина се скраћује, и то у затвореним слоговима и у отвореним кад нису на крају реченице потпуно, а у отвореним упола или потпуно; гл. *иѣиѣши* има у сад. времену: *иѣиѣм-иѣиѣмо, иѣиѣ ли иѣиѣ*; 3 л. мн. гл. *иѣвѣвати: иѣвѣдају и иѣвѣдају*.

После кратког низлазног акцента у отвореним слоговима чува се дужина а у затвореном полудужина: *иѣиѣм-иѣиѣ*.

После дугог улазног акцента у затвореним слоговима има полудужина, а у отвореним потпуна дужина: *зѣбѣм-зѣбѣ*.

После кратког низлазног и у отвореним и у затвореним слоговима чува се дужина: *иѣбѣм-иѣбѣ*, мада је у затвореним нешто краћа.

Ако у вишесложној речи дугом сугласнику наставка за основу претходи неакцентована дужина, он се скраћује после сваког акцента у затвореним слоговима потпуно, а у отвореним упола или уместо тога има само јачи иктус на крају: *иѣбирѣиш-иѣ-*

бирчй, једнѧчй-једнѧчй, зѧлѧвѧм (али зѧливѧм) зѧлѧвѧ, Јѧдрѧн-кѧм или Јѧдрѧнкѧм; нема примера за ˘ акц.

Ово скраћивање налазимо не само код садаш. времена, већ и код других глаголских облика.

Пређашње несвршено време, уколико се употребљава, држи се истог правила о скраћивању дужина: *хвѧљѧх-хвѧљѧше, ѡгрѧх-ѡгрѧше, ѡвѧѧх-ѡвѧѧше, ѡѧмѧѧх-ѡѧмѧѧше.*

Трпни придеви на *-ен* код Д немају дужине, а у П имају, и то само у пот. sing. мушког рода после узлазних акцената, а могу бити и без те дужине. Како је ту затворен слог, имамо управо полудужину, коју ћу ипак обележавати дужином, да бих јасније истакао ту особину, којом се П разликује од Д дакле у П има: *вѧзѧн и вѧзен, шрѧсѧн и шрѧсен, бѧдѧн и бѧден, жѧжѧн и жѧжен, пѧчѧн и пѧчен, грѧбѧн и грѧбен, врѧн и вршен, жњѧвѧн и жњѧвен, ѡѡѡѡн и ѡѡѡѡн, млѧвѧн и млѧвен* и т. д., али само *хвѧљѧн, вѡѡѡн* и сл. Иначе, за остале трпне придеве вреди правило о скраћивању дужине после акцента.

Потребно је овде истаћи да дужина после акцента, уколико се у П чува, није увек исте природе. Тако н. пр. у *мѧшѧм* дужина на *-е* од наставка је равна, исте висине за цело време трајања, а у *мѧшѧнѧм* она од почетка до краја пада, настављајући онде где је тон претходног наглашеног слога завршио падање. Али има разлике и између *зѧвѧм* и *зѧвѧ*, јер у првом случају неакцентована дужина јаче пада него у другом. У *зѧвѧм* неакцентовани слог је затворен сугласником *-м-*, због чега се при изговору *-е-* облик усне дупље поступно подешава за изговор *-м-*, тако да постаје затворен, скоро као при изговору самогласника *-у*. Због тога и тон мора да пада дубље него кад је слог отворен.

Од свих глаголских акцената П се од Д највише разликује у погледу места акцента у аористу, јер има много више глагола који у 2 и 3 л. јел. аориста повлаче акценат на први слог (*шрѧсох-шрѧсе, бѧдох-бѧде*), а с друге стране има глагола који, супротно Вуку, ни у та два лица не преносе акценат (*бѧжах-бѧжа*).

Као што су глаголски облици постали било од основе начина неодређеног, било од основе садашњег времена, тако се и акценат њихов, у главном, слаже или са акцентом начина неодређеног или са акцентом садашњег времена. Зато сам се држао Решетарева распореда глаголских акцената према постанку облика и дужини глаголских облика, модификујући га код појединих облика, према томе да ли је акценат времена садашњег на корену или не,

Начин неодређени.

У погледу акцента начина неодређеног, било да је он на корену или не, било да је једнак акценту времена садашњег или не, поцерски говор има оне исте глаголске типове које и Вук, само је међусобни утицај акцента инфинитива и презента једног на други био јачи, тако да многи глаголи не иду у ону категорију у коју их је поставио Даничић према Вуку. Други опет глаголи налазе се на прелазном ступњу: нису још потпуно напустили старију (т. ј. Вукову) акцентуацију, нити су сасвим усвојили нову, те могу имати двојак акценат у начину неодређеном. О овоме ће бити говора на своме месту, а овде ћу поменути само најтипичније случајеве у I врсти. Глаголи *кле̑ши*, *мре̑ши*, *йе̑ши* и др. кад су сложени гласе у инфинитиву: *за̑клѣ̑ши* и *за̑клѣ̑ши*, *џмре̑ши* и *џмре̑ши*, *йџйе̑ши* и *йџйе̑ши* и т. д.

И у погледу квантитета П се слаже са Д па нема дужине пред наставком *-ши*, сем код једносложних основа I врсте типа *клѣ̑ши*, *мре̑ши* и др., где је новијег порекла. Што се тиче дужине осталих слогова, има појединих вишесложних глагола који имају друкчији квантитет наглашеног слога него код Д, као н.пр.: *воза̑ка̑ши се* (Д. *воза̑ка̑ши се*), *ћере̑ша̑ши* (Д. *ћере̑ша̑ши*), *шџрчи̑ши* (Д. *шџрчи̑ши*), *ми̑љо̑ши се* (Д. *ми̑љо̑ши се*), *бџса̑ши се* (Д. *бџса̑ши се*) и т.д.

А). Једносложне глаголске основе.

1. Кратка инфинитивна основа.

Сложени од глагола *зре̑ши* (гледати) могу имати у корену и дуго *-е-*, те гласе: *за̑зре̑ши* и *за̑зре̑ши* (*за̑зре̑ши*), *на̑зре̑ши* и *на̑зре̑ши*, *оба̑зре̑ши се* и *оба̑зре̑ши се*, *йре̑зре̑ши* и *йре̑зре̑ши*. Ова дужина развила се под утицајем облика садашњег времена: *за̑зрѣ̑м*, *йре̑зрѣ̑м* према глаголима типа *дџйрѣ̑м-дџйрѣ̑ши*, *џмрѣ̑м-џмрѣ̑ши*.

1. Дуга инфинитивна основа.

Они исти глаголи који имају дуг узлазни акценат код Д имају га и у П (*клѣ̑ши*, *йе̑ши*, *мре̑ши* и др.), али код њихових сложених има разлике. Глаголи чија се инфинитивна основа свршава на самогласник, иако имају на првом слогу ' акценат, ипак га код Д преносе на префикс: *мре̑ши-џмре̑ши*, *йе̑ши-йџйе̑ши*, *клѣ̑ши-за̑клѣ̑ши* и т.д. Тако је и у Решетаровим диалектима и то показује да је првобитно на корену био узлазни акценат ('), јер баш ово преношење акцента на префикс и открило је стару природу наших

акцената, која се иначе не би могла видети, (*нѡсѣм-дѡносѣм* али *нѣѣм-нѣнѣм*). Међутим у П сва композита тих глагола могу имати и један и други акценат: *ѹмрѣши-умрѣши*, *ѿмрѣши-ѿмрѣши*, *зѡмрѣши-замрѣши*, *изѹмрѣши-изумрѣши*, *обѡмрѣши* и *обамрѣши*, *обѹмрѣши-обумрѣши*, *ѿрѣмрѣши* и *ѿремрѣши*, *зѡдрѣши-задрѣши*, *изѡдрѣши-издрѣши*, *ѿрѡдрѣши-ѿродрѣши*, *сѡдрѣши-садрѣши*, *зѡсѣрѣши-засѣрѣши*, *ѿрѡсѣрѣши-ѿросѣрѣши*, *ѿдѡсѣрѣши-ѿдасѣрѣши*, *разѡсѣрѣши-разасѣрѣши*, *дѡѿрѣши-доѿрѣши*, *сѡѿрѣши-саѿрѣши*, *ѿрѡждрѣши-ѿрождрѣши*, *зѡклѣши-заклѣши*, *ѿрѡклѣши-ѿроклѣши*, *ѹклѣши-уклѣши*, *зѡчѣши-зачѣши*, *ѿдѡчѣши-ѿочѣши*, *ѿреѿдѡчѣши-ѿреѿдѡчѣши*, *ѡшѣши-ошѣши*, *ѿредѣши-ѿредѣши*, *зѡѿѣши-зѡѿѣши*, *ѿсѣѣши-исѣѣши*, *нѡѿѣши-наѿѣши*, *ѿдѡѿѣши-ѿоѿѣши*, *ѿреѿѣши-ѿреѿѣши*, *ѿрѣѣши-ѿрѣѣши*, *сѡѿѣши-саѿѣши*, *ѿсѣѣши-исѣѣши*, *зѡсѣѣши-засѣѣши*, *изѡсѣѣши-изасѣѣши*, *нѡсѣѣши-насѣѣши*, *ѡсѣѣши-осѣѣши*, *обѡсѣѣши-обасѣѣши*, *ѿдѡсѣѣши-ѿосѣѣши*, *ѿресѣѣши-ѿресѣѣши*, *ѿрѡсѣѣши-ѿросѣѣши*, *сѡсѣѣши-сасѣѣши*, *ѿсѣѣши-усѣѣши*. У овоме се П слаже с пјеваљским говором¹⁾.

Двојак акценат имају у П и сви глаголи сложени од сад неупотребљивог *несѣши*: *дѡнѣши-донѣши*, *зѡнѣши-занѣши*, *изнѣши-изнѣши*, *нѡнѣши-нанѣши*, *нѡднѣши-наднѣши*, *ѡбнѣши-обнѣши*, *дѡднѣши-однѣши*, *ѿрѡднѣши-ѿренѣши*, *ѿрѣнѣши-ѿринѣши*, *ѿрѡднѣши-ѿронѣши*, *разнѣши-разнѣши*, *ѹнѣши-унѣши*, *ѿзнѣши-узнѣши*. Д има од свих ових глагола само *дѡнѣши* и *донѣши*, а Вук је забележио и *ѿднѣши* и *ѿонѣши*. Двојак акценат инфинитива ових глагола налазимо и у пјеваљском говору. Несумњиво је да су инфинитиви са ' акцентом образовани по угледу на глаголе прве категорије типа *мрѣши-умрѣши*.

Глаголи сложени од *ѹћи* због контракције мењају ' у ' у инфинитиву и у П као и код Д: *дѡћи*, *ѿрѡћи* ит.д Али док код Д само један од тих композита *-ошѣћи* може да се изговара двојако: *ошѣћи* и *ѡшѣћи*, дотле у П сва вишесложна композита могу да имају и један и други акценат у начину неодређеном: *изѡћи-изѡћи*, *изѣћи-изѣћи*, *изнѡћи-изнѡћи*, *мѣмѡћи-мѣмѡћи*, *ѿрѡнѡћи-ѿронѡћи*, *нѡдѡћи-надѡћи*, *нѡѹћи-наѹћи*, *ѡбѡћи-обѡћи*, *ѡшѣћи-ошѣћи*, *разѡћи-серазѡћи се*. Овако је исто и у пјеваљском говору и јасно је да је ' акценат у начину неодређеном дошао из садашњег времена.

Глаголи чија се глаголска основа свршава на сугласник имају исти акценат као код Д, само ова композита од глагола *вѹћи* и *ѡвѹћи* имају двојак акценат: на префиксу и на корену. Такви су: *дѡвѹћи-довѹћи*, *зѡвѹћи-завѹћи*, *извѹћи-извѹћи*, *нѡвѹћи-навѹћи*, *ѿдвѹћи-*

¹⁾ Срп. Дијалекат. Зборник III, стр. 168.

повући, привући-привући, истући-истући, подући-пошући, ушући-ушући. За друге сложене нисам могао утврдити да ли имају и ' акценат у инфинитиву, а у пљеваљском сва ова композита могу имати оба акцената. Вероватно да је ' акценат на префиксу дошао по угледу на глаголе *дшћи*, чему је допринео и прошаста придев, који има ' акценат: *ддвукѡ, ндвукѡ, дбукѡ, подшукѡ* ит.д.

Б. Многосложне основе.

1. Многосложни глаголи II врсте са акцентом на слогу типа *ййнуши*.

Има приличан број глагола које је Д метнуо у ову групу са друкчијим акцентом у П. Такви су: *ајснуши, здвнуши, (здмнуши), ђорнуши, жівнуши, клікнуши, лешнуши лішнуши, мешнуши*, (тако и код Вука), *набрѣкнуши, насмѣнуши се, осмѣнуши се, подсмѣнуши се, прѣнуши се, рѣнуши, свѣрнуши, шрѣнуши, чвркнуши, почѣнуши, ошпочѣнуши, чарнуши*. Ови могу имати и двојак акценат: *бѣнуши-бѣнуши, гѣнуши-гѣнуши, гѣрнуши-гѣрнуши, лѣнуши-лѣнуши, ййснуши-ййснуши, йддрѣнуши-йдрѣнуши, шѣкнуши-шѣкнуши*, (али сложено само *дошѣкнуши*), *шѣрнуши-шѣрнуши, шкрѣйнуши-шкрѣйнуши, шшййнуши-шшййнуши, чѣйнуши-чѣйнуши*.

Нов акценат (' , ') уместо старог (") може се објаснити утицајем акцената свршених глагола, изведених од истог корена: *мешнуши* према *мешаши, свѣрнуши, гѣрнуши* према *свѣраши, гѣраши* ит.д. А да је инфинитив са " акценатом, како је код Д, (а В. такође има *мешнуши*) старији види се по томе што и у П сложен глагол *смешнуши* има " акценат.

Стари акценат на корену имају и ови глаголи, којих нема код Д.: *дѣнуши, брѣцнуши се, дбрѣцнуши се, брѣзнуши, бѣшнуши, гѣшнуши, зѣзнуши, рѣбнуши, шѣкнуши, шѣзнуши* (у Д има *шѣснуши*), *стѣзнуши, шлѣснуши, шшрѣцнуши, цѣкнуши* (ускиснути).

Глагол *дѣнуши* изговара се само тако, а код Вука има и *дѣнуши* у значењу „оставити“, (а прво значи „слагати сено“).

2. У П немају акценат типа *шрнуши*: *брѣзнуши, лѣнуши, шѣк-нуши*. Код Д *стѣкнуши* изговара се и *стѣкнуши*, а у П само ово друго; *ййснуши* изговара се и *ййснуши*.

3. Од глагола који су код Д у групи типа *мѣдаши* ови у П имају друкчији акценат:

Даничић
слѣшаши
стѣсаши

Поцерски
слишаши
стѣсаши

<i>пакòстиши</i>	<i>пѣкосѣиши</i>
<i>плєснивиши</i>	<i>плєснѣиши</i>
<i>појевѣниши</i>	<i>појевѣниши</i>
<i>припремиши</i>	<i>припремиши</i>
<i>тавориши</i>	<i>тавориши</i>
<i>цѣлѣнчиши</i>	<i>цѣлѣнчиши</i>
<i>зацрѣлѣчиши се</i>	<i>зацрѣлѣчиши се</i>

Гл. *сѣремиши* изговара се и *сѣремиши*.

10. Издвајају се из групе т. нòсиши ови глаголи: *дѣсиши* (слож. *удесиши*), *гра̀мзиши*, *смѣждиши*, *дво̀риши*, *ѝладиши се*, *преобра̀зиши*.

11. Ови сложени глаголи т. *говѣриши* имају двојак акценат: *посведѣчиши-посведѣчиши*, *удосѣдиши-удосѣдиши*, *у̀по̀кдиши се-у̀по̀кдиши се*, *у̀шемѐлиши-у̀шемѐлиши*. Инфинитиви с акцентом на првом слогу основног глагола су добили тај акценат из садашњег времена: *посведѣчим*, *у̀по̀кдиши* и т. д.

12. У групу глагола типа *бѣседиши* иду и *заба̀јашиши*, *уба̀јашиши се*, и којих нема код Д.: *зайѣндечиши се*, *ума̀гањшиши*.

13. У поцерском су се прѣлично измешали глаголи на-*ѣваши-ѣвѣм* са оним на-*иваши-у̀јем*, па се први могу завршавати и на-*иваши-у̀јем*, а други могу гласити и на-*ѣваши-ѣвѣм*: *приближа̀ваши* и *приближа̀ваши*, *збу̀ниваши* и *збу̀ниваши*.

У П имају двојак начин неодређени ови глаголи:

Даничић	Поцерски
<i>до̀у̀наваши</i>	<i>до̀у̀наваши</i> и <i>до̀у̀наваши</i>
<i>приближа̀ваши</i>	<i>приближа̀ваши</i> и <i>приближа̀ваши</i>
<i>заврша̀ваши</i>	<i>заврша̀ваши</i> и <i>заврша̀ваши</i>
—	<i>нави́каваши се</i> и <i>нави́каваши се</i>
<i>о̀йкоча̀ваши</i>	<i>о̀йкоча̀ваши</i> и <i>о̀йкоча̀ваши</i>
<i>разорѣча̀ваши</i>	<i>разорѣча̀ваши</i> и <i>разорѣча̀ваши</i>
—	<i>подвриска̀ваши</i> и <i>подвриска̀ваши</i>
<i>рас̀посѣра̀наваши</i>	<i>рас̀посѣра̀наваши</i> и <i>рас̀посѣра̀наваши</i>
<i>ис̀товара̀ваши</i>	<i>ис̀товара̀ваши</i> и <i>ис̀товара̀ваши</i>
<i>у̀по̀шребља̀ваши</i>	<i>у̀по̀шребља̀ваши</i> и <i>у̀по̀шребља̀ваши</i>
<i>но̀ћиваши</i>	<i>но̀ћиваши</i> и <i>но̀ћиваши</i>
<i>доврши́ваши</i>	<i>доврши́ваши</i> и <i>доврши́ваши</i>
<i>по̀шкрепља̀ваши</i>	<i>по̀шкрепља̀ваши</i> и <i>по̀шкрепља̀ваши</i>
<i>по̀шкресѣваши</i>	<i>по̀шкресѣваши</i> и <i>по̀шкресѣваши</i>
<i>узнеми́ваши</i>	<i>узнеми́ваши</i> и <i>узнеми́ваши</i>

Даничић

исп^ир^аж^ни^вати
 по^ди^гр^авати
 при^чеш^ћвати
 заш^ти^ћвати
 збу^њвати
 про^дуж^ивати
 за^кис^ивати
 залу^ђвати
 залу^чвати
 ума^њвати
 по^ши^ри^вати
 за^пл^уск^ивати
 за^штра^њвати
 за^суш^ивати
 до^шер^ивати
 за^шр^њвати
 за^шу^љвати
 ош^ур^ивати
 у^про^йаш^ћвати
 у^ша^ма^њвати

Поцерски

ис^пр^аж^ни^вати и исп^ир^аж^на^вати
 по^ди^гр^авати (ређе) и по^ди^гр^авати
 при^чеш^ћвати и при^чеш^ћа^вати
 заш^ти^ћвати (ређе) и заш^ти^ћа^вати
 збу^њвати и збу^ња^вати
 про^дуж^ивати и про^дуж^авати
 за^кис^ивати и за^кис^авати
 залу^ђвати и залу^ђа^вати
 залу^чвати и залу^ча^вати
 ума^њвати и ума^ња^вати
 по^ши^ри^вати и по^ши^ра^вати
 за^пл^уск^ивати и за^пл^уск^авати
 за^штра^њвати и за^штра^ња^вати
 за^суш^ивати и за^суш^авати
 до^шер^ивати и до^шер^авати
 за^шр^њвати и за^шр^ња^вати
 за^шу^љвати и за^шу^ља^вати
 ош^ур^ивати и ош^ур^авати
 у^про^йаш^ћвати и у^про^йаш^ћа^вати
 у^ша^ма^њвати и у^ша^ма^ња^вати

14. Ових глагола нема код Д и В. *ја̀рца̀ти се, гу̀ндорѝти, ла̀рмѝти* (В. *ла̀рма̀ти*), *ја̀рја̀ти, ко̀ку̀шѝти се, ма̀лтѣ̀риса̀ти, ойо̀рѣ̀виса̀ти, тѐрѣ̀тиса̀ти, по̀разле́жа̀вати се, по̀издо̀лазѝти*.

Пређашње свршено време.

У погледу акцента аорист је један од најинтересантнијих глаголских облика и у поцерском говору.

Као што је познато, код више глаголских типова, према Вуку, није исти акценат у свима лицима пређашњег свршеног времена, већ 2 и 3 лице једине имају свој засебан акценат, различит од акцента осталих лица, који је раван акценту инфинитива, од чије се основе овај глаголски облик и образује. Док н. пр. *до́ћи* има у аористу *до́ђох-до́ђе* и т. д., дотле *у́зѣти* има *у́зѣх-у́зѣс-мо-у́зѣсте-у́зѣше*, али 2 и 3 л. ј. *у́зѣ*.

Друга карактеристична особина аориста је у томе што глаголи I врсте чији се корен свршава на сугласник, а коренов слог је у инфинитиву кратак, продужују га као и у садашњем времену. То су глаголи типа *крѣ́сти-крѣ́де-м*, аорист: *крѣ́дох-крѣ́дос-мо: крѣ́де*.

Трећа особина је да многи глаголи чија се инфинитивна основа свршава на самогласник продуљују крајњи основин самогласник у 2 и 3 лицу једине: *иџих : иџи, нџих : нџи* и сл.

Према тумачењу проф. Решетара, судећи по најархаичнијим нашим дијалектима, по бугарском и црквено-словенском руског изговора, повлачење акцента на почетни слог у 2 и 3 л. једн. аориста је секундарна појава, која је наступила зато што се често 2 и 3 л. јед. аориста никако не разликује или врло тешко разликује од 3 л. једн. садашњег времена, нарочито код сложених глагола IV и V врсте (на *-иши-ам* и *иши-им*), н. пр.: садашње време: *зџази, забиљежи, вџечри*, 2 и 3 л. једине аориста: *зџази, забиљежи, вџечри*, јер би се **зџази, *забиљежи, *вџечри* мало разликовало од садашњег времена. Стварању нарочитог акцента у 2 и 3 л. ј. аориста вероватно је допринело и то што се код глагола IV врсте првобитни акценат аориста редовно слаже с акцентом 2 лица заповедног начина: *иџорих : импер. иџори, учџних : учџни, скџчих : скџчи*, зато у 2 и 3 л. аор. *иџори, учџни, скџчи*. Овако објашњење поткрепљују и глаголи I врсте типа *шрџши* и *илџши*: кад би у 2 и 3 л. јед. аориста остао исти акценат као у осталим лицима онда би се форме **шрџсе, *илџше* мало разликовале од 3 л. ј. садаш. времена *шрџсе, илџше*, због тога се добила акценатска форма *шрџсе, илџше*. Напротив, код композита глагола *иши* и код глагола II врсте т. *стџнуши*, који праве аорист и по I вр. нема повлачења акцента — *дџџох : дџџе, стџџох : стџџе*, јер би се баш повлачењем акцента код глагола првог типа изједначио аорист са садашњим временом (*дџџе*), а код другог је излишно избегавање једнакости, јер је облик друкчији (*стџџе : стџџне*).

Разумљиво је онда зашто од свих глагола са ' акцентом у инфинитиву само глаголи IV вр. повлаче акценат у 2 и 3 л. јед. аориста. Док *иџаши, иџташи* имају *иџах-иџа, иџтах-иџта*, дотле глаголи типа *хвџаши, иџобџаши, шрџбуши* и т. д. имају *хвџах : хвџа, иџобџах : иџобџа, шрџбух : шрџбу* и т. д., јер би **хвџа, *иџобџа, *шрџбу* у аористу било једнако заповедном начину *хвџа, иџобџа, шрџбу*, док се аорист *иџа, иџта* самим обликом разликује од императива *иџи, иџај*.

Проф. Решетар сматра да је ова појава повлачења акцента подрла негде више негде мање, али је своју завршну фазу нашла у О, где се увек повлачи акценат у 2 и 3 л. ј. аориста. У Р има врло мало примера тога повлачења, а у R, приморским говорима

и словеначком аорист се потпуно изгубио. Да ли се у западној Србији аорист акцентује као у Вуково доба, Решетару није познато.

Што се тиче квантитета крајњег слога у 2 и 3 л. ј. аориста, у О је он увек кратак и Решетар мисли да је то старије од продуљивања тога самогласника, које је постало опет по угледу на 3 л. ј. садашњег времена код глагола III и IV врсте, који ту имају дуго *-а-* и *-и-* на крају: питати: 3 л. ј. сад. вр. *пѣшѣ*, аор. *пѣшѣ*, хвалити: 3 л. ј. сад. вр.: *хвѣлѣ*, аор. *хвѣлѣ*. Оваквом објашњењу истина, противе се глаголи I врсте, код којих је *-е* на крају 2 и 3 л. јед. аориста кратко, иако је у 3 л. јед. сад. времена дуго (*бѣдѣ*: *бѣде*). А што глаголи типа *лѣшѣ* ипак имају дуго *-и* у 2 и 3 л. аориста (*лѣх*: *лѣ*, *бѣх*: *бѣ*), то проф. Решетар објашњава утицајем глагола IV врсте. У О једино глагол *бѣшѣ* има ово продуљивање, што би показивало да је процес продуљивања ту почео.

Маколико да је оштроумно објашњење повлачења акцента у 2 и 3 л. јед. аориста и продуљивања крајњег самогласника у тим лицима, ипак ми изгледа да није довољно. Пре свега, налазим да се при утврђивању да ли је повлачење акцента секундарна или примарна појава, не може узети за мерило О говор. Пошто је О један од најархаичнијих штокавских говора, невероватно је да би он могао развити једну секундарну црту јаче него други, мање архаични говори. Затим, за одређивање секундарности и повлачења акцента и дуљења основног самогласника узима се за мерило исти говор О, мада је једна секундарна појава — повлачење акцента у том говору нашла своју завршну фазу, а друга — дуљење није се ни почела развијати. И најзад пошто је познато да су те две појаве скоро нераздвојне, погрешно је сматрати да је дуљење секундарна појава зато што га нема у О, јер ако се једна „секундарна“ појава најпотпуније развила у О, а друга таква појава — дуљење није се ни почела развијати, а у свима другим говорима се развила уз повлачење акцента, онда то не може бити секундарна појава, која у О тек почиње. Ако је ово продуљивање и у О, као и у другим говорима почело код глагола III врсте типа *лѣшѣ* по угледу на глаголе IV врсте, како је глагол *бѣшѣ* у аористу могао продужити *-и-*, по угледу на такво продуљивање код глагола IV врсте, кад сем њега ниједан глагол нема продуљивања?

Према тумачењу проф. Решетара повлачење акцента 2 и 3 л. ј. аориста на први слог није фонетска, физиолошка већ чисто психолошка појава, изазвана тежњом за разликовањем тих лица с једне стране од 3 л. јед. садашњег времена, а с друге стране од

2 л. јед. заповедног начина. Што се тиче избегавања подударности са 3 л. ј. садашњег времена, изгледа заиста вероватно објашњење проф. Решетара, ако се узму у обзир само они глаголски типови које је он навео, али како објаснити аорист глагола т. *шрнух*: *шрну*, *кдвах-кдва* где нема једнакости облика, па ипак је повлачење извршено, затим *хвалих*: *хвалї*, *шрубих*: *шрубї* и многосложних типа *живошарих*: *жївошарї*, у којих је акценат аориста различан од акцента садашњег времена. Код ових последњих, по Решетару, повлачење акцента је извршено ради разликовања од заповедног начина, али налазим да то није било потребно, јер су ова два глаголска облика по своме значењу (један је време, други начин) тако различни да се због једнакости облика не може направити збрка. Чак се императив у причању употребљава и у значењу аориста („А ја *їдшрчи* за њїм“), те би била неоправдана тежња за разликовањем аориста од императива.

Образложвање повлачења акцента, потребом разликовања сличних облика било би и оправдано кад би се ти облици употребљавали само у елиптичним реченицама или усклицима, у ком случају требало би извести диференцирање и код 1 л. ј. аориста, јер се -х- већином не изговара, те се оно не разликује обликом од 2 и 3 л. односно у извесним случајевима од садаш. времена и заповедног начина, *їдали(х)* заповед. начин *їдали*. Међутим ова облика употребљавају се у реченицама, са јасно одређеним значењем и конгруенцијом свих облика, те не може бити никакве забуне.

Ако бисмо и примили ово објашњење за тачно, како објаснити повлачење акцента у аористу код глагола типа *їџкох*: *їџче*, *шднух*: *шдну*, *їрнух-їрну*, многосложних *їадкнух*: *їаокну*, *ндсих*: *ндсї*, *їоворих*: *їдворї*, *їграх*: *їгрā*, *куїдвах*: *куїдовā* и т. д.? Откуд да глаголи т. *лāгаши*, *їїшаши* и др. кад су прости не повлаче акценат, а кад су сложени повлаче га: *лāгах*; *лāга*, али *излāгах*: *їзлāгї*; *їїсах*: *їїша*, али *зайїсах*: *зāйїша*? И овде није било потребно диференцирање, па ипак је извршено повлачење. Не може се примити као вероватно објашњење по коме је у једним случајевима повлачење акцента извршено зато да би се аорист разликовао од садашњег времена, а у другом зато да би се разликовао од имперфекта, иако се баш с тако повученим акцентом 2 и 3 л. аориста поклапају с 3 л. јед. садашњег времена (*хвалих*: *хвалї* = сад. вр. *хвалї*; *ндсих*: *ндсї* = сад. вр. *ндсї*; *їграх*: *їгрā* = сад. вр. *їгрā*, а не поклапа се са заповед. начином *їгрāї*!).

Кад се тумачење повлачења акцента доведе у везу са тумачењем продуживања крајњег самогласника у 2 и 3 л. ј. аориста, онда се тек види колико се оно не може одржати. Јер ако је повлачење акцента извршено ради разликовања од 3 л. јед. садашњег времена, како је онда продуживање крајњег слога тих лица извршено по угледу на 3 л. ј. садашњег времена, кад се тиме постиже изједначавање тих облика? Рецимо да је код глаг. *пѣмѣти* у 3. л. ј. аориста *пѣмѣи* -и- продужено ради разликовања од императива, иако то није потребно, али зашто је продужен завршетак код глагола т. *прѣвѣди*: *прѣвѣди*, кад императив има друкчији облик, а овако продужен аорист баш се поклапа са садашњим временом, од кога по истакнутом принципу треба да се разликује?

Мада на први поглед изгледа најзгодније поједине језичне појаве објаснити аналогijом и угледањем, дакле чисто психолошким путем, ипак је то најтеже образложити. Највише особина су поникле чисто физиолошко-фонетским путем и тамо им треба тражити узрок, маколико да је често тешко наћи га. Највероватније је да и акценатско-квантитативне особине аориста треба објашњавати фонетским путем.

По мишљењу проф. А. Белића¹⁾, А. Лескина²⁾, Р. Брандта³⁾ и N. Van Wijk-a⁴⁾, двојак акценат пређашњег свршеног времена код неких глагола може се објаснити двојаким пореклом данашњег аориста. Стари прасловенски аорист, који је постао од основе начина неодређеног, сачувао се у 1 лицу једнине и свима лицима множине, а 2 и 3 лице једнине су остатак индоевропског аорист-имперфекта, који одговара старословенском краћем аористу (плетъ-плете-плете-плетом-плетете-плетж), а који је постао од основе времена садашњег, као и данашњи имперфекат. Тако се без тешкоћа објашњава различан акценат у аористу: 1 л. једнине и сва лица множине, као облици правога аориста, који је постао од основе начина неодређеног, имају увек исти акценат, раван акценту инфинитива, који већином није на почетку; а 2 и 3 л. аориста као остаци старог аорист-имперфекта, који је постао од основе времена садашњег, имају акценат као садашње време т.ј. „повлаче“ га на почетак, јер се према великом броју примера и другим раз-

¹⁾ Види његов универзитетски курс српског језика.

²⁾ Archiv XXIII стр. 569.

³⁾ Начертание славянской акцентологии, С-Петербургъ 1880 стр. 143 и даље.

⁴⁾ L'accentuation de l'aoriste slave. (Revue des Etudes Slaves III, Paris 1923) стр. 27—47.

Према свему овоме може се претпоставити да је првобитно код свих глагола у 2 и 3 л. јед. аориста акценат повлачен, а да наше отступање од тог правила је наступило под утицајем акцента осталих лица т.ј. акцента инфинитива. Такво објашњење најбоље поткрепљују глаголи са новим акцентима у инфинитиву типа *лѧгаши*, *йишташи*, *чишташи*, који кад су прости не преносе акцената, а сложени га преносе на префикс: *йиштах* : *йиша* али *зайиштах* : *здайиша* ; *лѧгах* : *лѧга*, али *излѧгах* : *йзлѧгѧ* ; *чиштах* : *чиша*, али *йрочиштах* : *йрдчишѧ*.

І глаголи који у 2 и 3 л. ј. аориста повлаче акценат на почетак и изједначају га са акцентом времена садашњег;

III глаголи који у садашњем времену немају стари акценат на почетku, а у 2 и 3 л. ј. аориста га повлаче на почетак;

IV глаголи који у садашњем времену немају акценат на почетку нити га повлаче у аористу.

- 1) *мрѣши* : *мрѣм* = *мрѣх* : *мрѣ* слож., *ѹмрѣ*
- 2) *шрнуши* : *шрнѣм* = *шрнух* : *шрну* слож., *прѣшрну*
- 3) *кѡваши* : *кѹѣм* = *кѡвах* : *кѡвѣ* „ *ѡковѣ*
- 4) *ѹграши* : *ѹгрѣм* = *ѹграх* : *ѹгрѣ* „ *зѹгрѣ*
- 5) *нѡсиши* : *нѡсѣм* = *нѡсих* : *нѡсѣ* „ *ѡѡносѣ*
- 6) *хвѣлиши* : *хвѣлѣм* = *хвѣлих* : *хвѣлѣ* „ *ѹѡхвѣлѣ*

- 1) *јѣсти* : *јѣдѣм* = *јѣдох* : *јѣде* слож. *їѡјѣде*
- 2) *їїнуши* : *їїнѣм* = *їїнух* : *їїну* „ *їїиуну*
- 3) *їйши* : *їйјѣм* = *їйх* : *їй* „ *їйїй*
- 4) *кѧјаши* : *кѧјѣм* = *кѧях* : *кѧја* „ *їѡкаја*
- 5) *вѣровати* : *вѣрујѣм* = *вѣрѣвах* : *вѣровѧ* слож. *пѡверовѧ*
- 6) *їрѧзнавати* : *їрѧзнујѣм* = *їрѧзнавах* : *їрѧзнавѧ* сл. *ѡїїрѧзнавѧ*
- 7) *їрѣшати* : *їрѣѣм* = *їрѣях* : *їрѣшѧ* слож. *їрѣїрѣшѧ*
- 8) *їлѣдати* : *їлѣдѧм* = *їлѣдах* : *їлѣдѧ* „ *їѡїлѣдѧ*
- 9) *їрѧвдати* : *їрѧвдѧм* = *їрѧвдах* : *їрѧвдѧ* слож. *ѡїрѧвдѧ*

- 10) *и̑зи̑ши* : *и̑зи̑м* = *и̑зих* : *и̑зи̑* слож. *и̑диз̑и̑*
 11) *и̑м̑ши̑ши* : *и̑м̑ши̑м* = *и̑м̑ших* : *и̑м̑ши̑* сл. *з̑и̑и̑м̑ши̑*.

III група

- 1) *и̑р̑ести* : *и̑р̑е̑с̑м* = *и̑р̑есо̑х* : *и̑р̑есе* сл. *и̑с̑и̑р̑есе*
 2) *и̑е̑ћи* : *и̑е̑ч̑м* = *и̑е̑ко̑х* : *и̑е̑че* сл. *и̑с̑и̑ече*
 3) *и̑ра̑кну̑ши* : *и̑ра̑кн̑м* = *и̑ра̑кн̑х* : *и̑ра̑кн̑у*
 4) *ку̑и̑два̑ши* : *ку̑и̑у̑ј̑м* = *ку̑и̑два̑х* : *ку̑и̑ова̑* сл. *и̑д̑ку̑и̑ова̑*
 5) *и̑м̑иза̑ши* : *и̑м̑и̑ж̑м* = *и̑м̑иза̑х* : *и̑м̑из̑а* сл. *д̑и̑ра̑ис̑а̑*
 6) *в̑е̑чера̑ши* : *в̑е̑чер̑м* = *в̑е̑чера̑х* : *в̑е̑чер̑а̑*
 7) *др̑жа̑ши* : *др̑ж̑м* = *др̑жа̑х* : *др̑ж̑а̑* сл. *з̑др̑ж̑а̑*
 8) *л̑д̑ми̑ши* : *л̑д̑м̑м* = *л̑д̑ми̑х* : *л̑д̑м̑* „ *з̑л̑ом̑и̑*.

IV група

- 1) *и̑р̑и̑у̑шн̑у̑ши* : *и̑р̑и̑у̑шн̑м* = *и̑р̑и̑у̑шн̑х* : *и̑р̑и̑у̑шн̑у*
 2) *ка̑зи̑ва̑ши* : *ка̑зу̑ј̑м* = *ка̑зи̑ва̑х* : *ка̑зи̑ва̑*
 3) *и̑он̑е̑ша̑ши* : *и̑он̑е̑ћ̑м* = *и̑он̑е̑ша̑х* : *и̑он̑е̑ша̑*
 4) *вен̑ча̑ва̑ши* : *вен̑ч̑а̑в̑м* = *вен̑ча̑ва̑х* : *вен̑ча̑ва̑*
 5) *ж̑и̑ве̑ши* : *ж̑и̑в̑м* = *ж̑и̑ве̑х* : *ж̑и̑ве̑*
 6) *ж̑е̑ле̑ши* : *ж̑е̑л̑м* = *ж̑е̑ле̑х* : *ж̑е̑ле̑*.

Из овог прегледа види се да две велике групе глагола имају акценат на почетку речи, који је исти у садашњем времену и 2 и 3 л. ј. аориста, а трећа, тако исто велика група, у које акценат садашњег времена није на почетку речи, повлачи акценат на почетак у 2 и 3 л. ј. аориста. Само једна, најмања, група глагола ни у 2 и 3 л. ј. аориста нема акценат на корену. То су све глаголи са ' акц. у инфинитиву, а са ` акц. има само гл. типа *ж̑е̑ле̑ши*, али у П и ови глаголи иду у III групу, јер повлаче акценат *ж̑е̑ле̑-и̑д̑желе̑*. Значи да се на основу овога прегледа глагола, може мирне душе рећи да је првобитно акценат 2 и 3 л. једине аориста увек био на почетку речи, једнак акценту садашњег времена. Материјал поцерског говора то још јаче потврђује. У III групи чак се и акценат садашњег времена повео за акцентом начина неодређеног, али је акценат аориста остао непоколебан. Једино су глаголи IV врсте према осталим лицима аориста примили и у 2 и 3 лицу једине акценат инфинитива.

Има једна појава која се не може објаснити поменутом хипотезом о повлачењу акцента. Нејасно је преношење акцента на префикс у 2 и 3 л. ј. аориста. Јер док сви глаголи I, II и III групе (сем гл. т. *ј̑ести*, у П и *и̑и̑ши*) кад су сложени у 2 и 3 л. ј. аориста преносе акценат на префикс, дотле ти исти глаголи у садашњем вре-

мену на исте префиксе не преносе акцента т. ј. преносе га као ^ˈ: *прѣшрну*, *зѣириѣ*, *идѣкова*, *дѣноси*, *идѣхвалѣ*, *зѣипамѣи*, *идѣиру*, *идѣазѣ*, *идѣледа*, *идѣверова*, *дѣирѣвѣда*, *зѣириѣ*, *идѣкаѣ*, *дѣириѣзнова*, али у садашњем времену: *прѣшрнѣ*, *зѣириѣ*, *идѣкује*, *дѣноси*, *идѣхвалѣ*, *зѣипамѣи*, *идѣине*, *идѣазѣ*, *идѣледа*, *идѣверује*, *дѣирѣвѣда*, *зѣириѣ*, *идѣкаѣ*, *дѣириѣзнује*. Једино гл. *лиѣи* има и у сад. времену *идѣлиѣм*. Ако се узме да је акценат 2 и 3 лица једн. аориста у ствари акценат садашњег времена, зашто се онда тамо преноси на префикс, а овде не преноси кад смо и у једном и другом случају имали исти облик *идѣазѣ*, = **идѣазѣ* и *идѣазѣ* = **идѣазѣ*? Значи да смо овде имали и у једном и у другом случају акценат на истом слогу т. ј. на почетку, али је њихова природа била различна, онако исто као што су по својој првашњој природи различни акценти у *брѣѣи* и *бѣи*, у *идѣиѣм* и *брѣи*. Тако би у аористу почетни акцентован слог имао стари низлазни акценат, који се увек преносио, а у садашњем времену би тај слог био узлазан, јер се он није преносио. Намеће се и друго питање: ако је 2 и 3 л. једн. аориста постало од основе садашњег времена због чега се код глагола IV групе изменио акценат, и који је облик први ту измену извршио? Према тумачењу проф. Белића оба ова случаја могу се протумачити тзв. метатонијом.¹⁾ Питање повлачења акц. у 2 и 3. л. једине аориста не може се још сматрати решеним, те је потребно специјално проучавати га.

Повлачење акцента на почетни слог у 2 и 3 л. јед. пређашњег свршеног времена је у тесној вези са продуживањем крајњег самогласника у тим лицима. Те две појаве иду паралелно, тако да сви глаголи који повлаче акценат истовремено продужују крајњи основни самогласник, са изузетком глагола II врсте типа *идѣи* и *идѣиѣи* (*идѣсе*, *идѣче*), а сви глаголи који не повлаче акцента немају ни тог продуживања, што се лепо види из прегледа глагола који сам мало више изнео.

У поцерском говору аорист се поступно губи, уступајући место прошлом времену, али, уколико се употребљава, јасно се истичу његове карактеристичне особине: повлачење акцента и продуживање крајњег самогласника у 2 и 3 л. јед. аориста. Те црте су мање истакнуте него код Вука, сем код сложених, али се код млађих генерација почиње да врши уједначавање акцента према осталим лицима, а дужина се и овде губи, потпуно или делимично. Колико се далеко иде у овом уједначавању види се по томе што се 1 л. једине чак и обликом изједначаје с 2 и 3 л., те се н. пр.

¹⁾ Акценатске Студије стр. 84. и даље.

чује: *ја шрѣсе, ја пѣчѣ, ја дѣђе*. Овај процес изједначавања дошао је преко глагола II, III и IV врсте, код којих се због неизговарања *-х-* 1. л. изједначило са 2 и 3: *ја наину(х), ши наину, ја чѹ(х), ши чѹ, ја вѣде(х), ши вѣдѣ, ја пѣли(х), ши пѣли* и т. д. Да напоменем. у вези са овим, да сам у Бачкој чуо чак и облике *ми дѣђоше, ви дѣђоше*, што значи да је за једину уопштен један облик: *ја дѣђе, ши дѣђе, он дѣђе, ми дѣђоше, ви дѣђоше, онѹ дѣђоше*. Аорист од глагола *биѹши* као саставни део погодбеног начина данас чак и школовани људи употребљавају само у једном облику *би* (*ја би дошао, ми би дошли*), а врло често налазио сам у писмима простих људи да у свима лицима погодбеног начина употребљавају облик *бих* у м. *би*, што је угледање на књижевни изговор, у коме има *-х-*, које су они метнули у сва лица, јер га сами не говоре. У једном писму из чачанског округа нашао сам ова места: „Моја мајка бих дошла тамо... Пиши нам одмах, да бих знали...”

У П. као и код Д има глагола код којих је у свима лицима пређашњег свршеног времена исти акценат, а има и таквих што у 2 и 3 л. једине повлаче акценат и продужују крајњи самогласник. Обе групе глагола, са извесним отступањима, слажу се са Д, али ових других има много мање него код Д. Пошто је непренесени акценат аориста исти са акцентом начина неодређеног, а пренесени са акцентом садашњег времена (или се претпоставља да је био), сматрао сам да ће најзгодније бити ако цео материјал поцерског говора распоредим тако да у једну групу метнем глаголе у којих је акценат садашњег времена на почетку, а у другу оне у којих акценат у том времену није на почетку. Сваку групу поделио сам на подгрупе, према томе да ли је акценат садашњег времена раван акценту инфинитива или није. Овакав распоред изгледао ми је најзгоднији да покаже да ли је објашњење повлачења акцента вероватно, јер се претпоставља да је акценат садашњег времена првобитно био на почетку, што потврђују 2 и 3 л. јед. аориста, као архаични облици, такорећи петрефакти једног ишчезлог времена. Отступање од овог правила наступило је било под утицајем фонетских закона (Сосилов закон, метатонија), било психолошким путем, угледањем на акценат инфинитива, који се код неких глагола фонетским путем већ био изједначио са 1 и 2 л. множине. (*мѣжеш* али *мѣгу* т. ј. **могѹ*; *пѣломѣм* т. ј. **пѣре-лѣмѣм* али *лѣмѣм* т. ј. *ломѣм*). С друге стране, има примера, нарочито у П, да се акценат инфинитива повео за акцентом садашњег времена. Ово изједначавање нарочито је развијено код вишесложних глагола, због чега сам сваку подгрупу поделио на двосложне и многосложне глаголе.

Глаголи са акцентом садашњег времена на почетку.

1. Акценат садаш. времена раван акценту инфинитива.

а) Једносложне и двосложне основе.

α) са " акцентом:

<i>бѣрѣм (брѣши)</i>	: <i>брѣх-брѣ</i>	слож. <i>ѣзбра</i>
<i>јѣдѣм (јѣши)</i>	: <i>јѣдох-јѣде</i>	" <i>ѣдјѣде</i>
<i>сѣднѣм (сѣши)</i>	: <i>сѣдох-сѣде</i>	" <i>зѣседе</i>
<i>ѣйнѣм (ѣинуши)</i>	: <i>ѣйнух-ѣину</i>	" <i>ѣдину</i>
<i>чујѣм (чуши)</i>	: <i>чѣх-чѣ</i>	" <i>зѣчу</i>
<i>ѣрѣм (ѣршаши)</i>	: <i>ѣршах-ѣрша</i>	" <i>зѣрша</i>
<i>ѣлѣдѣм (ѣлѣдаши)</i>	: <i>ѣлѣдах-ѣлѣда</i>	" <i>зѣлѣда</i>
<i>вѣдѣм (вѣдеши)</i>	: <i>вѣдех-вѣде</i>	" <i>ѣвидѣ</i>
<i>ѣзѣм (ѣзѣши)</i>	: <i>ѣзѣх-ѣзѣ</i>	" <i>ѣдѣзѣ</i>

Код Д глаголи *брѣши*, *звѣши*, *ѣрѣши* имају у 2 и 3 л. ј. аориста *брѣ*, *звѣ*, *ѣрѣ*, слож. *ѣзбра*, *дѣзва*, *ѣра*, а у П кад су прости имају кратак (") акценат и не продужују крајњег самогласника — *брѣ*, *звѣ*, *ѣрѣ*, а кад су сложени не повлаче акценат на једносложне предметке, *ѣзбра*; *дѣра*, *дѣзва*, а на вишесложне повлаче: *ѣзбра*, *ѣзѣра*, *дѣзва*.

Гл. *бѣши*, као и код Д. има у П *бѣ*, па је такав акценат продро и у 1 л. — *бѣ(х)*. Ово исто вреди и за глаголе *вѣши*, *лѣши*, *ѣиши*, *дѣбуши*, који код Д имају: *вѣ*, *лѣ*, *ѣи* слож. *зѣви*, *ѣдѣли*, *нѣиѣ*, *дѣбу*, а у поцерском: *вѣ*, *лѣ*, *ѣи*, слож. *зѣви*, *ѣдѣли*, *нѣиѣ*, *дѣбу*, али *дѣбавѣ*, *ѣдѣнѣиѣ*. Ови глаголи имају кратак акценат у аористу и у пљеваљском.

Гл. *вѣдѣши* изговара се *вѣдиѣши*. па има у аористу *вѣдѣх-вѣдѣ*, *ѣвидѣх-ѣвидѣ*. Тако и *сѣдиѣши се*, *вѣсиѣши*, *сѣѣриѣши*, *дѣмилиѣши*, *зѣѣдѣдиѣши*. Код Д нити се акценат повлачи нити има дуљења.

β) Са ^ акцентом: *ѣѣмѣши* (*ѣѣмѣши*): *ѣѣмѣших-ѣѣмѣи* слож. *зѣѣмѣи*, *ѣѣвѣдѣм* (*ѣѣвѣдаши*): *ѣѣвѣдах-ѣѣвѣдѣ* слож. *дѣѣвѣда*. Акценат и квантитет глагола ова два типа не разликује се од Д.

в) Многосложне основе.

α) Са " акцентом:

Вѣрујѣм (вѣровѣши): *вѣровѣх-вѣровѣ* слож. *ѣдѣверѣвѣ*.

ѣжѣинаѣм (ѣжѣинаѣши): *ѣжѣинах-ѣжѣинѣ* слож. *ѣдѣжѣинѣ*,

Брѣѣшимѣм (брѣѣшимѣши): *брѣѣшимѣх-брѣѣшимѣи*, слож. *ѣдѣбрѣѣшимѣи*.

У погледу акцента ових и осталих типова многосложних глагола П се потпуно слаже са Д. Код ових глагола најбоље су очу-

β) Са $\sim$ акцентом :

<i>дођем</i> (дођи) :	<i>дођох-дође</i>	
<i>мрѐм</i> (мрѐши) :	<i>мрѐх-мрѐ</i>	слож. <i>ѹмрѐ</i>
<i>шљѐм</i> (слѧши) :	<i>слѧх-слѧ</i>	„ <i>ѹдсла</i> али <i>ѹзаслѧ</i>
<i>шрѐм</i> (шрѧши) :	<i>шрѧ-шрѧ</i>	„ <i>зѧшр</i>
<i>сјѧм</i> (сјѧши) :	<i>сјѧ-сјѧ</i>	„ <i>зѧсја</i> али <i>дбасјѧ</i>
<i>шрнѐм</i> (шрнѧши) :	<i>шрнѧх-шрнѧ</i>	„ <i>ѹшрнѧ</i>
<i>ѹишѧм</i> (ѹишѧши) :	<i>ѹишѧх-ѹишѧ</i>	„ <i>зѧѹишѧ</i>
<i>врѹм</i> (врѹши) :	<i>врѹх-врѹ</i>	„ <i>ѹрѹвре</i>
<i>хвѧлѹм</i> (хвѧлиши) :	<i>хвѧлих-хвѧлѹ</i>	„ <i>ѹдхвѧлѹ</i> .

Сложени од гл. *мрѐши* у П у множини могу имати и акценат инфинитива простог глагола т. ј. на крају : *ѹмрѐсмо-умрѐсмо*, *ѹмрѐсше-умрѐсше*, *ѹмрѐше-умрѐше*, *ѹдмрѐсмо-ѹдмрѐсмо*, *ѹдмрѐсше-ѹдмрѐсше*, *ѹдмрѐше-ѹдмрѐше* и сл. Овога нема код Д а има у пљеваљском говору.

Гл. *врѹм* према инфинитиву *врѹши* (м. *врѹши*) има *врѹ(х)*, а не *врѹх*; кад је сложен повлачи акценат *ѹзаврѹ* (Д *узѧвре*).

Неки од глагола и прости и сложени т. *шрнѧши* могу имати повучен и неповучен акценат у П, а код Д га не повлаче. То су: *ѹиѧнѐм*: *ѹиѧну* и *ѹиѧнѹ* слож. *ѹзѹиѧну* и *ѹзѹиѧну*, *врѹснѐм*: *врѹсну* и *врѹснѹ*, слож. *ѹдврѹсну* и *ѹдврѹсну*.

ѹиѧнѐм: *ѹиѧну* и *ѹиѧнѹ*
жѹиѧнѐм: *жѹиѧну* и *жѹиѧнѹ*
зѹиѧнѐм: *зѹиѧну* и *зѹиѧнѹ* слож. *зѹиѧну* и *зѹиѧнѹ*
зѹиѧнѐм: *зѹиѧну* и *зѹиѧнѹ*
јѹѧнѐм: *јѹѧну* и *јѹѧнѹ*
ѹиѧснѐм: *ѹиѧсну* и *ѹиѧснѹ*
рѹиѧнѐм: *рѹиѧну* и *рѹиѧнѹ*
шѹиѧнѐм: *шѹиѧну* и *шѹиѧнѹ*
зѧбрѹѧнѐм: *зѧбрѹѧну* и *зѧбрѹѧнѹ*
зѹиѧнѐм се: *зѹиѧну се* и *зѹиѧнѹ се*
ѹдмѧнѐм: *ѹдмѧну* и *ѹдмѧну*.

Ови сложени употребљавају се у П само с повученим акцентом: *ѹспрѹѧнѐм*: *ѹспрѹѧје*, *ѹшѹѧнѐм*-*ѹшѹѧнѹ*, *ѹрѹшѹѧнѐм*-*ѹрѹшѹѧнѹ*, *дѹдсѹѧнѐм*-*дѹдсѹѧнѹ*, *зѧѹѧнѐм се*-*зѧѹѧнѹ се*, *дѹшѹкрѹѧнѐм*-*дѹшѹкрѹѧнѹ*. У пљеваљском говору сви глаголи овог типа имају повучен акценат.

Глаголи који у сад. вр. немају акценат на првом слогу.

1. Анц. садаш. времена једнак акценту инфинитива.

а) Двосложне основе времена садашњег.

α) Са ' акцентом:

Трѣсем (шрѣсти): шрѣсох-шрѣсе слож. *зѣшрѣсе*
Тру́бѣм (шру́бити): шру́бих-шру́би „ *зѣштруби*.

Сви глаголи овога типа у П слажу се са Д.

β) Са ` акцентом:

иѣчѣм (иѣћи): слож. *иѣсѣче*
ѹмѣм (ѹмети): *ѹмех-ѹме*
вѣнчѣм (вѣнчаши): *вѣнчах-вѣнчѣ* слож. *рѣзвѣнчѣ*
дрѣжѣм (дрѣжаши): *дрѣжах-дрѣжѣ* „ *зѣдрѣжа*
лѣмѣм (лѣмиши): *лѣмих-лѣми* „ *иѣрѣломѣ*

Од глагола *несѣти*, који се прост не употребљава, сложени у П имају овакав аорист:

дѣнѣ(х)-донѣсо(х)-дѣнесе-дѣнѣсмо-донѣсмо-донѣсосмо; иѣренѣ(х)-иѣренѣсо(х)-иѣренѣсе-иѣренѣсмо-иѣренѣсмо-иѣренѣсосмо, ѹнѣ(х)-унѣсо(х)-ѹнесе-ѹнѣсмо-ѹнѣсмо-ѹнѣсосмо и т. д. Облици *донѣсмо-донѣсѣ* образовани су према инфинитиву *донѣсти*, који се у П чује поред *дѣнѣсти*.

Гл. *ѹмети* у једнини употребљава само проширен аорист: *ѹмедо(х)-ѹмеде-разѹмедо(х)-разѹмеде*, а у множини и краћи и дужи облик: *ѹмесмо* и *ѹмедосмо, разѹмесмо* и *разѹмедосмо*. У Д нема проширеног облика, нити краћи повлачи акценат.

Гл. т. *вѣнчаши* код Д преносе акценат: *вѣнчѣ*, а у П преносе само кад су сложени: *вѣнча-рѣзвѣнчѣ*. Таки су још: *забѣсаши, набѣсаши, бацаши, блисташи, убрадаши, брбљаша, брѣљаша, брзаши, дѹбњаши, бѹјаши, бѹнцаши, бѹрлаши, вѣљаша, вѣрмаши, вѣслаши, влѣташи, врѣташи, врѣљаша се, врѣљаша, иѣцаши се, глѣсаши, гѣвнаши, иѣро-с-у-гѣрушаши се, гѣжваши, гѣнђаши, гѣташи, дѣбљаша, дѣвљаша, одѣљаша, жѣдѣраши, зѣјаши, иѣмаши, јаѣаши, јѣдраши, иѣрѣкѣнѣташи, окѣшаши се* као и њихови сложени.

Гл. т. *жѣлѣти* у П иду по IV. вр 2 разделу и преносе акценат као и *лѣмиши*, с којим су се потпуно изједначили: *жѣли(х)-жѣлѣ*. Такви су још: *бѣсниши, бѣкѣшиши, глѣдниши, гѣрмиши, жѣдниши, јѣздиши, кѣѣниши, иѣлѣмиши, лѣшиши, рѣсиши, сѣдиши, шѣмниши, шѣрѣишиши, (х)лѣдниши, цѣвѣшиши, оѣдѣлиши, зашѣрудниши*.

Глаголи т. *ѣраши* по Д преносе акценат: *ѣра, ѣзорѣ*, а у П кад су прости не преносе као и глаголи т. *лѣгаши*: *ѣра* али *ѣзорѣ*.

Глаголи т. *iràkšati* код Д не повлаче акцента на префикс, а у П преносе: *iràkša-zàirakša*. Такви су још: *ìròkšati*, *kèvšati*, *rókšati*, *sìkšati*, *sỳkšati*, *ìdòvšati*, *shìkšati*.

завидѣм (завидеши): завидех-завиде; у П као идѣрложити.
аминѣм (аминати): аминах; у П. аминати
какоѣм (какошати): какошах-какоша у П. какошѣ, закакошѣ?
завѣшѣм се (завѣшоваши се): завѣшовах-завѣшова у П. завѣшоваѣ?

бєседѣм (бєседѣши): бєседѣх-бєседѣ (прѣбєседѣ)
вєчєрѣм (вєчєрѣши): вєчєрах-вєчєрѣ (пѣвєчєрѣ)
дєвѣрѣм (дєвѣрѣши): дєвѣрѣх-дєвѣрѣ (зѣдєвѣрѣ)
чєпуркѣм (чєпуркѣши): чєпурках-чєпуркѣ; у П нема таких
 глагола;

і́дмизе́м (і́дмиза́ши): і́дмизах-і́дмиза́
 і́дракне́м (і́дракну́ши): і́дракнух-і́дра́кну (сл. зб́езе́кн у се)
 пѝ́јанчу́єм (пѝ́јанчова́ши): пѝ́јанчовах-пѝ́јанчова́
 кѹ́пује́м (ку́по́ваши): ку́по́вах-кѹ́пова́ сл. і́дкѹ́пова́
 дѣ́сеішкѹ́єм (дѣ́сеішкова́ши): дѣ́сеішковах-дѣ́сеішкова́ (сл. ѝзобилова́)
 ўчи́шеле́ује́м (ўчи́шеле́оваши): ўчи́шеле́овах-ўчи́шеле́ова́
 о́рўжа́м (о́рўжа́ши): о́рўжах-о́рўжа́ (на́о́рўжа́)
 зе́ле́нім (зе́ле́ниши): зе́ле́них-зе́лені́ (д́зе́лені́)
 і́рдѣ́лусне́м (і́рдѣ́лусну́ши): і́рдѣ́луснух-і́рдѣ́лусну; нема у П
 је́днѡ́ничи́м (је́днѡ́ничи́ши): је́днѡ́ничи́х-је́днѡ́ничи́ сл. д́сі́ромаші́
 че́ме́рику́єм (че́ме́рикова́ши): че́ме́риковах-че́ме́рикова́
 вра́го́лише́м (вра́го́лиса́ши): вра́го́лисах-вра́го́лиса́
 крѣ́ауче́м (крѣ́ау́каши): крѣ́ау́ках-крѣ́ау́ка
 ру́ковѣ́дам (ру́ковѣ́даши): ру́ковѣ́дах-ру́ковѣ́да сл. ѝзру́ковѣ́да
 ва́ракле́ише́м (ва́ракле́иса́ши): ва́ракле́исах-ва́ракле́иса́; нема у П
 і́рија́шѣ́льм се (і́рија́шѣ́льши се): і́рија́шѣ́льх се-і́рија́шѣ́ль се
 сло́жено д́і́рија́шѣ́ль се.

Казујѐм (казивати): кази́вах-кази́ва (сл. пока́зи́ва)
і́р҃ушнѐм (і́р҃ушнути): і́р҃ушнух-і́р҃ушну сл. за́коврну

вѣнчѣвѣм (венча́ваши): *вѣнчѣвах-вѣнчѣва* сл. *развѣнчѣва*
јѣднѣчѣм (јѣднѣчиши): *јѣднѣчих-јѣднѣчѣ* сл. *ѣзјѣднѣчѣ*
кунѣшорѣм (кунѣшориши): *кунѣшорих-кунѣшорѣ* (у П *кунѣ-*
шорѣм, остали исто;
јаукнѣм (јаукнуши): *јаукнух-јаукну* у П *јаукнуши-јаукнѣм*
 као *иригушиши*
куйујѣм (куйоваши): *куйова(х)-куйова* слож. *идкуйова*
вечѣрѣвѣм (вечѣраваши): *вечѣравах-вечѣрава*
чалабѣрѣнѣм (чалабѣрѣнуши): *чалабѣрѣнух-чалабѣрѣну*
живѣшарѣм (живѣшариши): *живѣшарих-живѣшари* слож.
зѣиосѣодѣри
кукурѣчѣм (кукурѣкаши): *кукурѣках-кукурѣка* сл. *закукурѣка*
арашѣосѣвѣм (арашѣосѣваши): *арашѣосѣвах-арашѣосѣва* нема у П
 већ *рашѣосѣваши*
зарађујѣм (зарађиваши): *зарађивах-зарађива*
благодѣсловѣм (благодѣлѣши): *благодѣлѣвих-благодѣлѣ*
иосѣодѣујѣм (иосѣодѣваши): *иосѣодѣвах-идѣиодѣва*
пријашѣѣлујѣм (пријашѣѣлѣваши): *пријашѣѣлѣвах-пријашѣѣлѣва*.
 Гл. т. *пријашѣѣлашиши*, *окломађиваши* не употребљавају се у П.

Прошастѣ придев.

Овај глаголски облик има и у поцерском већином исти акценат који и начин неодређени, од чије основе је и постао. Код глагола који од тога отступају карактеристично је да и они преносе акценат на први слог и продужују крајњи основни самогласник у женском роду, онако исто као у 2 и 3 лицу једине аориста: *орѣужаши*: *дружѣла-ндоружѣла*, *кѣваши*: *кѣвала-ѣсковѣла*.

Поклапање је потпуно: ако прост глагол у аористу не повлачи акцента, а повлачи кад је сложен, продуљујући крајњи самогласник, то исто чини и у прошастом придеву: *ѣирѣ-ѣирала*, али *зѣиирѣ-зѣиирѣла*, *лѣиѣ-лѣиѣла*, али *ѣзлѣиѣ-ѣзлѣиѣла*, онако исто као *ѣира-зѣиирѣ*, *лѣиѣ-ѣзлѣиѣ*. Неки глаголи иду чак и даље, па у прошастом придеву повлаче акценат на почетак и продуљују у жен. роду и кад су прости, и ако то не чине у аористу: *ѣра* али *ѣрѣ-ѣрѣла*, *кѣва* али *кѣвѣ-кѣвѣла*, *ѣљува* али *ѣљувѣ-ѣљувѣла*. Ипак неки глаголски типови отступају од акцента 2 и 3 л. аориста: *клѣну* али *клѣнула*, *ндѣи* али *ндѣила*, *хвѣли* али *хвѣлила*, *лѣми* али *лѣмила*. Ово је дошло под утицајем акцента инфинитива.

Како повлачење акцента тако и продуљивање самогласника пред наставком *ла* боље се чува код сложених глагола, онако исто

као и у аористу, што показује да је то стара особина. Судећи према чакавском, где се дужина крајњег самогласника нарочито добро чува и у мушком роду: *rěkal, ūmfl, prījel, zāpěl, dāvdł, kovdl, brīśāl, pozabijdl* и т.д.¹⁾ може се претпоставити да је и у штокавском ова дужина била и у мушком роду: **dōněl, *dōbīl, *zāsṗāl, *ūpoznāl* и сл. Преласком крајњег *л* у *о* претходни самогласник се морао скратити, те се тако у мушком роду изгубила дужина.

Према томе могло би се узети, да је прошаста придев постао од старог аорист-имперфекта, а не од начина неодређеног, што је и по природи значења прошастог придева вероватно. Јер овај глаголски облик означава вршиоца прошасте радње, „веровала“ значи „она која верова“, због чега је и могуће било да прошло време, које је састављено из прошастог придева и помоћног глагола, замени аорист. „Ја сам веровала“ значи „ја сам она која верова“. У руском је овај глаголски придев заменио сва прошла времена, па се употребљава чак и без помоћног глагола — *я љисал — ја сам љисао, ја љисах и ја љисѧх*, а у пољском је чак добио личне наставке (скраћено садашње време глагола јесам) *pisatęm — љисао сам, љисах*.

Код неких глагола и у П као и код Д акценат у женском и средњем роду и у множини сва три рода друкчији је од акцента мушког рода, јер је на крају: *бїо-бїла-бїло-бїли, ѡрѧѡ-ѡрѧла-ѡрѧло-ѡрѧли, дѧѡ-дѧла-дѧло-дѧли, шрѧсѡ-шрѧсла-шрѧсло-шрѧсли* итд.

Овде је дакле у женском роду акценат пренет на крај по Сосировом закону о преношењу нилазног акцента на идући слог акутског карактера, а средњи род и множина повели су се за њим, онако исто као и код придева (*жѡш-жѡша-жѡшо-жѡши*). А код сложених глагола овога типа уопштен је акценат мушког рода: *дѧѡ-дѧла* али *ѡрѧѡѡ-ѡрѧѡѡла*. Има једна особина којом се П разликује од Д код прошастих придева, а то је што је завршно -ѡ у мушком роду дуго (или полудуго) и кад није постало контракцијом из -ѡѡ и уѡ, дакле не само *дѡшѡ, кѡѡѡѡ, ѡѡѡѡ, ѡѡѡѡ*, већ и *сѡѡ, зѡѡѡѡ, нѡѡѡѡ, лѡѡѡѡ*. Ова дужина вероватно је постала према дугом -ѡ које је постало контракцијом из -ѡѡ и -уѡ.

А. Једносложне основе.

Код ових глагола у П има двојак акценат: код једних остаје исти као и у инфинитиву: *(х)шѡѡ-(х)шѡѡла, ѡрѡѡѡѡѡ-ѡрѡѡѡѡѡла* (м. *ѡрѡѡѡѡѡ*—

¹⁾ А. И. Беличѡ. Замѡтки по чакавскимѡ говорамѡ. (Извѡст. Отд. Русс. Языка и Слов. Импер. Акад. Наукѡ, т. XIV к. 2), стр. 59—73.

вред), код других се у жен. и сред. роду и у свима лицима множине преноси на крај, и то само кад су прости, а кад су сложени акценат остаје непромењен: *биџ-биџа-биџо-биџи*, али *дџбиџ-дџбиџа-дџбиџо-дџбиџи*. Ако упоредимо овај акценат (који се своди на старије **добил-добила*) са акцентом прошастог придева *биџи* (тући): *биџ-биџа* али *зџбиџ-зџбиџа* т. ј. **зџил-зџила*, видимо да је у *биџо* кад значи „esse“ првобитно низлазни акценат а у *биџи* кад значи „тући“ стари узлазни.

1. Кратка наглашена инфинитивна основа: *чуџи*.

По Д акценат остаје непромењен, само *биџи*, *виџи*, *иџи*, *дџи*, *брџи*, *пџи*, *зџи* имају, изузев у мушком роду, акценат на крају. У П тако исто, сем код глагола *виџи*, који има *виџ-виџа-виџо-виџи*, али у слож. форми *сџвиџ-сџвила*, сачуван је старији изглед.

Поред ових седам у П преносе акценат на префикс и сложени од гл. *риџи*: *зџриџ*, *зџрила*, *џриџ-џрила*, *пџриџ-пџрила*.

Глагол *слџи* кад је сложен са вишесложним префиксом повлачи акценат на почетак: *рџзаслџ-рџзаслџа* и т. д. Ово исто вреди и за глаголе *знџи* и *шкџи*: *џпознџ-џпознџа*, *рџзџзнџ-рџзџзнџа*, *пџџпознџ-пџџпознџа*, *џзџшкџ-џзџшкџа*.

2. Кратка ненаглашена инфинитивна основа: *реџи*.

Акценат исти као у Д, само код неких сложених може бити двојак, јер је и у начину неодређеном двојак; тако су сложени од глагола *-џи*: *изџи*: *изџиџ-изџиџа* и *џизџи*; *џизџиџ-џизџиџа*, *оџиџи*: *оџиџиџ-оџиџиџа* и *џиџи*: *џиџиџ-џиџиџа* (*џџџ-џџџа*), *обџи*: *обџиџ-обџиџа* и *џбиџи*: *џбиџиџ-џбиџиџа* и *џбиџиџ-џбиџиџа*. Вук у свом Рјечнику забележио је само *џиџиџао*, а Д *џиџиџао*. Двојак акценат у жен. роду имају и сложени од ових глагола: **весџи*: *џовџела* и *џовџела*, *довџела* и *џдовџела*, *изџела* и *џизџела*, *исџела* и *џисџела*, *наџела* и *џнаџела*, *пџеџи*: *исџекџа* и *џисџекџа*, *шџеџи*: *исџекџа* и *џисџекџа* *оџекџа* и *џшекџа*, *лџеџи*: *џрилџела* и *џрилџела*.

3. Дуга ненаглашена инфинитивна основа: *клџи*.

Глагол *врџи* има *врџ-врџа* слож. *џврџ-џврџа* и *оврџа*, у Д *врџао-џврџао*, а у Вука *врџао*, за што Д с правом мисли да је погрешно. Од глагола *омџи* има *омџа* и *џмџа*.

Б. Многосложне основе.

Код Д многосложни глаголи имају у прошастом придеву акценат већином једнак акценту инфинитива, сем код глагола III вр. на -ати-са акцентом на претходном слогу, који скоро редовно сложени без изузетка повлаче акценат на почетак и продужују -а- пред наставком, *ддирао-ддира́ла: држаши: држао-држа́ла, иираши-и́рала* сл. *ддирао-ддира́ла*.

Многосложни глаголи који имају акценат на почетку у инфинитиву не повлаче га на префикс кад су сложени, али неки продужују крајњи основни самогласник: *видеши, видела, и́зидиши-и́зила, и́ушаше-и́ушала, и́дмидиши-и́дмидила, и́рвдидиши-и́рвдидила, брдиши-бриди́шила, кидиши-киди́шила*.

Гл. т. *вѣнчаше* код Д не повлаче акцента и немају дужине крајњег основног самогласника осим кад су сложени, а у П то чине ови глаголи, како прости тако и сложени: *чи́таши: чи́таш-чи́тала, и́рѣчи́ш-и́рѣчи́шала, ждѣ́раши: ждѣ́рѣ-ждѣ́рѣла, и́рѣждѣ́рѣ-и́рѣждѣ́рѣла, мѣ́таши: мѣ́таш-мѣ́ташала* (поред: *мѣ́таш-мѣ́ташала*), *зѣ́мошѣ-зѣ́мошѣла, и́йшаше: и́йшѣ-и́йшѣла-зѣ́йишѣ-зѣ́йишѣла, шѣ́риши: шѣ́риш-шѣ́ришала, зѣ́шришѣ-зѣ́шришѣла, чѣ́йшѣ: чѣ́йшѣ-чѣ́йшѣла, и́дчуи́шѣ-и́дчуи́шѣла*.

Глаг. т. *блѣбѣшаше* већином имају у инфинитиву двојак акценат, па зато и у прошастом придеву могу гласити двојачко: *гали́цаши: гали́цѣ-гали́цѣла и гали́цѣ-гали́цѣла, ми́рисаше: ми́рисѣ-ми́рисѣла, ми́рисѣ-ми́рисѣла и ми́рисаше: ми́рисѣ-ми́рисѣла, ма́лакшаше: ма́лакѣ-ма́лакѣла и ма́лакѣ-ма́лакѣла: ја́укаши: ја́укѣ-ја́укала и ја́укаши: ја́укѣ-ја́укала; кидѣ́шаше: кидѣ́шѣ-ки́дѣ́шѣла и кидѣ́шѣ-ки́дѣ́шѣла, ма́укаши (ма́укаши): ма́укѣ-ма́укала и ма́укѣ-ма́укѣла, скѣ́кушаше (скѣ́кушаше): скѣ́кушѣ-скѣ́кушѣла и скѣ́кушѣ-скѣ́кушѣла, цвѣ́кошаше (цвѣ́кошаше): цвѣ́кошѣ-цвѣ́кошѣла и цвѣ́кошѣ-цвѣ́кошѣла, шѣ́йушаше (шѣ́йушаше): шѣ́йушѣ-шѣ́йушѣла и шѣ́йушѣ-шѣ́йушѣла*.

Трпни придев.

И овај глаголски облик постао је од основе начина неодређеног, али акценат као у начину неодређеном имају само једно-сложни глаголи, а остали имају неједнак акценат: у једних је раван акценту инфинитива, у других акценту садашњег времена, а трећи имају свој засебан акценат. Нарочита карактеристика трпног придева је да неки глаголи у мушком роду имају дуг наставак -и́н-(а́ш), -у́ш; и ако у инфинитиву-а- није дуго: Ту, дакле, имамо

паралелизам са аористом: *иїшѣн, кѣзѣвѣн нѣиїсѣн, лѣдѣн, иѣсеїѣн, иїрѣн, кѣвѣн, дрѣжѣн дрѣжѣш, мѣшнуш*. Ту појаву налазимо код: 1) глагола на -нути и -ати, који у сад. времену имају стари акц. на првом слогу: *дїиїнѣм-дїиїнуш, брїиїшѣм-брїиїсѣн, ииїшѣм и ииїшѣн*; 2) глагола са ' акцентом у садашњем времену: *вѣнчѣм-вѣнчѣн, оружѣм-дружѣн, руковѣдѣм-руковѣдѣн, дрѣжѣм-дрѣжѣн*. Напротив кад је ' акценат, нема дужине: *крѣнушѣ-крѣнушѣ*. Порекло ове дужине није јасно. Ако се претпостави да је трпни придев на -ан код свих придева постао од основе начина неодређеног, онда би се дужина наст. -ан лако објаснила контракцијом: *иїсѣшѣ: иїсѣ-ен >, ииїсѣн, куйѣвѣшѣ: куйѣвѣ-ен >, кѣиїовѣн, дрѣжѣшѣ: дрѣжѣ-ен > дрѣжѣн*. Где није било контракције нема ни дужине: *иїлѣшѣ: иїлѣш-ен, јѣсѣшѣ: јѣд-ен, хвѣлишѣ: хвѣли-ен >, хвѣлѣн*. Код глагола са трпним придевом на -уш, -ѣш, -ѣш дужина се може друкчије објаснити: код једносложних основа са наст. -ѣш- дуго -ѣ- је из глаголске основе: *клѣшѣ: клѣшѣ, љѣшѣ: љѣшѣ, иїрѣдрѣшѣ: иїрѣдрѣшѣ*; дуго -ѣш код придева типа *дрѣжѣш* дошло је према *дрѣжѣн*, а -уш- код прид. II вр. типа -дїиїнуш- је дуго зато што је -у- инфинитиву било дуго (=ж)

У П дужина наставка -ан-ѣш-уш- потпуно се скраћује после ^ акцента, и после неакцентоване дужине: *иїшѣн-иїшѣна-иїшѣни, чїшѣн-чїшѣна, иѣзнѣшѣ-иѣзнѣшѣ, нѣдѣшѣ-нѣдѣшѣ, заиїиїсѣн, обрнушѣ, иїрѣлѣдѣн-иїрѣлѣдѣна*; (са ' акц. испред наставка нема примера).

У погледу дужине наставка трпног придева има још једна разлика између П и Д. Код Д наст. -ен је увек кратак, а у П неки глаголи могу имати дуго -ен, али само у мушком роду: *иїлѣшѣн-иїлѣшѣна, иїчѣн-иїчѣна* и сл.

А. Једносложне основе.

1. Кратке консонантске основе.

П се у главном слаже са Д. Сложени од гл. *иїсѣшѣ* имају *нѣ-пашѣн, ѣиїашѣн, иѣиїашѣн* поред *нѣиїашѣн, ѣиїѣшѣн, иѣиїѣшѣн* (-ш- је дошло према гл. типа *нѣсѣшѣ: нѣшѣн*). Глаголи т. *иїрѣсѣшѣ-иїрѣдѣм* кад су сложени могу у трпном придеву имати и акценат начина неодређеног: *ѣиїрѣдѣн и ѣиїрѣдѣн, иїзїриѣжѣн (иїзїриѣжѣн) и иїзїриїѣжѣн, заїриѣжѣн и заїриїѣжѣн, иїѣмужѣн и иїѣмѣжѣн*.

По угледу на трпне придеве на -ан, -ѣш ови глаголи имају дуг наставак мушког рода -ѣн: *иїлѣшѣшѣ: иїлѣшѣн, иїчѣшѣ: иїчѣн, ѣѣшѣшѣ: ѣѣдѣн, жѣшѣшѣ: жѣжѣн и жѣжѣн, иїзнѣшѣшѣ: иїзнѣшѣн и иїзнѣшѣн, ѣѣнѣшѣшѣ: дѣнѣшѣн и дѣнѣшѣн, иїзрѣшѣшѣ: иїзрѣчѣн, иїѣжѣшѣшѣ: иїѣжѣнѣн, сѣ-*

шрши: сашрвѣн, задниши заднѣвѣн, залиши-заливѣн, салиши-саливѣн, идниши-идниѣн, увиши-увиѣн, скрѣши: скрѣвѣн, шѣши: шѣвѣн, бѣши: бѣѣн, увиши: увиѣн, зариши: зарѣвѣн, измиши: измиѣвѣн, умѣши: умѣвѣн, чуши: чувѣн, обуши: обувѣн, надуши: надувѣн, одеши: одѣвѣн, млѣши: млѣвѣн.

2. Дуга консон. основа.

Ово су отступања од Д у поцерском:

Глагол *дуйши* се употребљава у форми *дубиши* по IV врсти, па има трпни придев: *дубљен*, слож. *издубљен*, *поддубљен*, *проддубљен*. Исто тако и м. *црѣши* говори се *црѣиши*, а трпни придев гласи *црѣљен* и *црѣљен*, слож. *исцрѣљен* и *исцрѣљен*.

Б. Многосложне основе.

Код Д многосложни глаголи по правилу наглашују последњи слог основе као и у садашњем времену, *шакнуши: шакнѣм: шакнуш*, *ндѣши-ндѣм: ндѣн*. Али међу многосложним има глагола чији се акценат трпног придева разликује од акцента садашњег времена и начина неодређеног: *дрѣаши-дрѣѣм: дрѣѣн*, *куѣваши-куѣуѣм: куѣѣн*. Акценат је на почетку и у њихових сложених: *здрѣѣн*, *идкуѣѣн*. Све ово налазимо и у П.

По Д. глаг. *жѣлѣши* има *жѣљен* и он мисли да остали облици гласе *жѣљѣна-жѣљѣно-жѣљѣни*. У П има *жѣљен-а-о*, а тако је забележио и Будмани¹⁾.

По Д глаг. *благословѣши* има *благословљен-благословљѣна*. У П *благословѣши* има *благословљен-благословљѣна*, а *благословен-благословѣна* има значење обичног придева.

Судѣши има и у П *судѣн-а-о*, али се употребљава и *судѣн-а-о*, у изрекама: „*није кѣмѣ је речѣно већ кѣмѣ је судѣно*“ и „*нѣма смрѣши без судѣна дѣна*“.

Прилог времена прошлог.

Овај глаголски облик не чује се у говору простог народа, већ се у место њега употребљава описни начин исказивања, (м. „дошавши кући рече оцу“ каже се: „пошто дође кући, рече оцу“ или „дође кући па рече оцу“).

¹⁾ P. Budmani, Grammatica della lingua serbo-croata. Viena 1867, стр. 109.

Садашње време.

Поред начина неодређеног садашње време је у погледу акцента најважнији облик, јер је од његове основе изведено више других облика, па и акценат имају једнак с њим. По месту акцента у садашњем времену глаголи се могу поделити у три групе: I глаголи са акцентом на првом слогу; II глаголи са акцентом на крају: *бодѣм* = *бодѣм*; у њих је акценат пренет с првог слога на потоњи по *Сосировом закону* због завршетка -ж- прво у 1 л. ј. и 3 л. мн., а у осталим лицима је помакнут било путем метатоније, било по угледању на ова два лица или глаголе другог типа; III многосложни глаголи у којих акценат није ни на почетку ни на крају: *јоворѣм* (*јовѣриши*); код њих је акценат помакнут с почетног слога вероватно метатонијом. Квантитет наставка садашњег времена није у свима лицима и код свих глагола исти, нити је дужина увек првобитна. Само глагол *хѣху* сачувао је делимично првобитни квантитет завршетка: *хѣхемо-хѣхеше*, а у II и *хѣхеш*, и од глагола *мѣхи*: *мѣжеш-мѣжемо-мѣжеше*.

У погледу места и квалитета акцента појединих глаголских категорија П се највећим делом слаже са Д. Главна разлика је у томе што у П има доста глагола и глаголских типова који под утицајем инфинитива могу имати двојак акценат у садаш. времену. О отступањима ће бити говора код појединих категорија.

Квантитетом завршетка П се доста разликује од Д, јер не чува увек дужину њихову. Као што је поменуто на стр. 12. чување дужине зависи од претходног акцента, од квантитета претходног неакцентованог слога и од отворености или затворености слога у коме је дужина. У колико код појединих глаголских типова то не буде обележено на наведеним примерима, треба имати на уму правило истакнуто раније.

А. Једносложне инфинитивне основе.

1. Једносложна основа времена садашњег.

Акценат ових глагола, како простих тако и сложених, слаже се са Д. *мрѣм-мрѣмо-мрѣу*, *ѣмрѣм-ѣмрѣмо-ѣмрѣу*. Кад су сложени са двосложним префиксом, не преносе на почетак (т. ј. имају ` на почетку): *ѣбамрѣм*. Тако је и П и код Д, а у R има *ѣzumrѣm*, у пљеваљском *ѣбамрѣм* и *ѣѣочнем*, што ће бити старије.

Гл. *сјѣши*, има у П у 3 л. мн. мн. *сјѣју* а не *сјѣју*, тако и *засјѣју*.

Гл. *сѣѣши* употребљава се само сложено, са истим акцентом као у Д: *засѣѣм-засѣѣмо-засѣѣ(засѣу)*.

Глагол *зрѣши* кад значи „*ледаши*“ употребљава се само сложен и то поред кратког и с дугим *-е-* (у Д кратко) у инфинит. н. пр.: *зѣзрѣши-зѣзрѣм, нѣзрѣши-нѣзрѣм, ѡзрѣши-ѡзрѣм, ѡрѣзрѣши-ѡрѣзрѣм, ѡрѣзрѣши-ѡрѣзрѣм, обѣзрѣши се: обѣзрѣм се*. Акценат остаје исти у свима лицима: *зѣзрѣм-зѣзрѣш-зѣзрѣ-зѣзрѣмо-зѣзрѣше-зѣзру*. Кад *зрѣши* значи „*maturesco*“ онда иде по I врсти, а не по четвртој као код Д, и гласи: *зрѣм-зрѣш-зрѣ-зрѣмо-зрѣше-зру-(зрѣју)*, слож. *дѣзрѣм, дѣзрѣш-дѣзрѣ-дозрѣмо-дозрѣше-дѣзру-(дѣзрѣју)*.

Глагол *јѣши* употребљава се у садашњем времену само од нескраћене основе *јед-*: *јѣдѣм-јѣдѣш-јѣдѣ* ит д.; слож. *ѣзесѣши (ѣзесѣши): ѣзедѣм (ѣзедѣм)*, а скраћена основа *јѣм (ѣм-)* употребљава се само код сложених глагола *ѣзѣм (ѣзѣм)-ѣзѣш (ѣзѣш)-ѣзѣмо (ѣзѣмо)-ѣзѣду (ѣзѣду); ѡјѣм-ѡјѣмо-ѡјѣше*, али *ѡјѣду*.

2. Двосложна основа времена садашњег с кратким наглашеним слогом: *чѹјѣм*.

Глагол *ѡѣши* у садашњем времену поред *ѡѣѣм* изговара се још и *ѡѣѣм-ѣш-ѣ-ѡѣѣмо-ѡѣѣше-ѡѣју* (ово сам чуо баш од свог оца). У О томе одговара *бијѣт-бијѣто* (Реш. стр. 186). Нисам могао утврдити да ли и његови сложени могу имати такав акценат.

Гл. *бѣши* и *вѣши*, сложени са вишесложним префиксом имају акценат (") на почетку: *ѡѣѣѣѣм, рѣѣѣѣм*. Тако је и код Вука и у R, а Д мисли да је то погрешно. Али могу гласити и: *зѣѣѣѣм, ѡрѣѣѣѣм, ѡѣѣѣѣм, рѣѣѣѣм*, као што је и код Д.

Гл. *слѣши* у П се употребљава само сложен: *ѡѣѣѣѣм*, али *ѡѣѣѣѣм, ѣѣѣѣм, рѣѣѣѣм, ѡѣѣѣѣм*.

Глагол *ѣѣ* има акценат на крају а не на почетку као, код Д: *ѣѣм-ѣѣш-ѣѣ* (али с негацијом *нѣ ѣѣм)-ѣѣмо-ѣѣше-ѣѣду*. Такав је акценат и у О: *ѣѣм*. Сложено има *ѡѣѣѣѣм-ѡѣѣѣѣш-ѡѣѣѣѣмо-ѡѣѣѣѣше-ѡѣѣѣѣду*. У П се акценат овог глагола (кад је прост) слаже и са руским; *ѣѣ-ѣѣш-ѣѣм-ѣѣѣ*, док у чакавском има као и у Д *ѣѣ¹⁾*.

Пѣѣ има *ѡѣѣѣм* као код Д, и *ѡѣѣѣм* као у R, где има *рѣѣѣѣм, дѣѣѣѣм, рѣѣѣѣм*. Глагол *лѣѣ* иде само по II врсти: *лѣѣѣм*,

¹⁾ А. Беличъ оп. cit. стр. 61.

3. Двосложна основа врем. садашњег с кратком ненаглашеном основом: плѣтѣм.

Гл. т. *плѣтѣм* у П у 2 и 3 л. мн. имају акценат на крају: *плѣтѣмо-плѣтѣше*, слож. *оплѣтѣмо-оплѣтѣше*, *забодѣмо, исѣчѣмо, загребѣмо* и т. д., а тако је и у Решетаревим дијалектима, док у Д акценат може бити двојак: *плѣтѣмо* и *плѣтѣмо, оплѣтѣмо* и *оплѣтѣмо*.

Гл. *донѣши* (*дѡнѣши*) има *донѣсѣм* и *дѡнесѣм*; тако и *прѣнесѣм* и *прѣнесѣм, ѡнесѣм* и *ѡнесѣм*. Код Вука такође има *донѣсѣм* и *дѡнесѣм*, а тако исто и у R, а у пљеваљском само *дѡнесѣм, ѡнесѣм*. Ово је дошло према *обѣрѣм: обѣрѣм*.

Садашње време гл. (х) *шѣши* у П иде по овом обрасцу, сем у 3 л. једн. и мн.: *ѡѣу-ѡѣеш-ѡѣѣ-ѡѣемо-ѡѣеше-ѡѣѣ* (*ѡѣу*). Вуково *хѡѣу-хѡѣеш-хѡѣѣ-хѡѣемо-хѡѣеше-хѡѣѣ* потпуно одговара руском: *хѡѣу-хѡѣеш-хѡѣеш-хѡѣѣ-хѡѣѣ*. Дужина на -е у 3 л. једн. вероватно је дошла из трећег лица множине. С негацијом овај глагол гласи: *неѣу-неѣѣш-неѣѣ- неѣемо-неѣеше-неѣѣ* (у Д *неѣѣ*), што претпоставља *не-ѡѣу, не-ѡѣѣ, не-ѡѣемо, не-ѡѣѣ*; према Даничићеву *хѡѣѣ* очекивало би се код њега *неѣѣ*.

Глаголи *дрѣши* и *прѣши* имају у П двојак акценат: *бѣрѣм-берѣмо, ѡѣрѣм-ѡѣрѣмо*, по овом обрасцу и са акцентом на корену: *бѣрѣм-бѣрѣмо, ѡѣрѣм-ѡѣрѣмо*, као код Д. Прва форма одговара О *берѣт-берѣто, прѣт-прѣто* и руском *беру-берѣм*. Сложени имају такође двојак акценат: *обѣрѣм-обѣрѣм, разѡберѣм-разѡберѣм, ѡѣрѣм-ѡѣрѣм, набѣрѣм-набѣрѣм, исѣрѣм-исѣрѣм* и др. Двојак акценат имају у П и сложени од глагола *звѣѣи* и *клѣѣи*: *ѡѡзовѣм-ѡѡзовѣм, изѡзовѣм-изѡзовѣм* и др.: *зѡкунѣм-зѡкунѣм, прѡкунѣм-прѡкунѣм* и др. У пљеваљском говору не само да има *зѡкунѣм, ѡѡзовѣм*, већ у садашњем времену имају стари акценат на корену (и само тако) сви глаголи I врсте са основом на сугласник и дугим кореновим самогласником: *ѡѡлѣѣѣм, дѡведѣм, исѣчѣм, ѡнесѣм-ѡѡмѣѣѣм, прѡлѣжѣм, ѡѡможѣм, ѡѡрѣѣм*. Да ли је у овом случају сачувано право место прасловенског акцента *о-плѣѣѣѣш, *из-плѣѣѣѣш, *у-нѣсѣѣш, док је код простог глагола акценат на крају према I л. ј. — *плѣѣѣѣм*, где је акутски наставак привукао акценат с корена (*plѣѣѣѣ > *plѣѣѣѣ* > *plѣѣѣѣ > *плѣѣѣѣм*); или је ово ново образовање према глаголима т. *брѣѣѣѣ-ѡѡберѣм*, може се одредити само детаљнијом студијом, којој овде није место.

Гл. *шѣѣѣѣ* у П иде по III врсти: *шѣѣѣѣ-шѣѣѣѣ-шѣѣѣѣ-шѣѣѣѣмо-шѣѣѣѣше-шѣѣѣѣју*; слож. *ѡшѣѣѣѣ* (Д. *ѡѣѣѣѣ*), *изѡшѣѣѣѣ* (Д. *изѡѣѣѣѣ*).

Гл. *рѣћи* употребљава се у садашњем времену по II врсти: *рѣкнѣм* и т. д., а само сложени *одрѣћи* иде и по I врсти: *одрѣчѣм-ѣш-ѣ, одречѣмо-одречѣше-одрѣчу* (sic !). Д има *рѣчѣм*, али сложено *одрѣчѣм, одрѣчу*, поред *одрѣчѣм, одрѣчу*, како је код Вука.

Глаголи I врсте чија се глаг. основа свршава на *-н-* *-м-* и *-р-* имају у садашњем времену двојак облик па и двојак акценат: *идинѣм* и *идиенѣм, иджнѣм* и *иджањѣм, наџмѣм* и *наџујѣм, ђшрѣм* и *џшарѣм, прџшрѣм* и *прџшарѣм*. Д је забележио то двојство само код гл. *шрѣши* и *жѣши*.

4. Двосложна основа врем. садашњег са другим ненаглашеним кореном; трѣсти.

Акценат глагола овога типа у садашњем времену потпуно се слаже са Д: *шрѣсѣм-шрѣсѣмо-шрѣсу*. Глагол *дубѣши* употребљава се само у облику *дубиши* слож. *издубиши* и мења се по IV врсти: *дубим*.

В. Многосложна инфинит. основа.

1. Глаголи са акцентом садаш. времена на почетку.

а) Са " акц.: *иѣнѣм, ирѣѣм, иѣрѣм, виѣдѣм, нѣсѣ, љѣжинѣм, вѣрујѣм, брѣшимѣм*. Кад су сложени добијају на префикс узлазан акценат ('), што значи да је овде био акут.

Овамо не иде у П: *крѣчѣм, крѣчѣм, рѣдѣм, шѣнѣм*. Д вели да има и *рѣдѣ* у значењу непрелазног глагола („кад на врби грожђе рѣдѣ“ и „то више не рѣдѣ“). Да је у П код ових глагола акценат секундаран, дошао према инфинитиву, види се код сложених, где на префиксу има ', што претпоставља акценат на корену: *пѣродѣм, иѣзродѣм, ѡкрѣчѣм, ѡшѣнѣм*.

Имају друкчији акценат него у Д те не иду овамо: *јѣмѣм, јѣдрѣм, крѣмѣм, слѣзѣм, шѣурѣм, шѣжѣм, наѣѣшѣм (наѣѣчѣм)*.

Као *иѣзиши* — *иѣзим* има акценат и *бѣчиши се-бѣчим* се кад значи *иѣдиши се* (стока), кога нема код Д и Вука. Међу сложене овога типа иде и *наѣмурѣм се*.

Глаголи *кликнѣм, ринѣм, свѣрнѣм, чвѣркнѣм, шкрѣпнѣм, наѣбрѣкнѣм, ѣдунѣм, иѣдѣнѣм* не иду у групу *иѣнѣм* као код Д, а иду: *ѣкнѣм, ѣпнѣм, брѣбнѣм, брѣцнѣм, бѣшнѣм, ѣшнѣм, зѣзнѣм, ѣдѣнѣм, рѣбнѣм, с-шѣзнѣм, ѣѣпнѣм, шѣѣснѣм, шѣрѣцнѣм*, којих нема код Д, и *ѣѣнѣм, ѣѣнѣм*, који код Д, иду у групу *иѣѣнуши-иѣѣнѣм*.

Као *иѣѣнѣм-иѣѣнуши* у П је и *ѣѣснѣм-ѣѣснуши*, у Д. *ѣѣснуши*, а *шѣѣнуши* има *шѣѣнѣм*; то је једини глагол II врсте са акцентом садаш. времена на крају.

Као *грѣшати-грѣѣм* у П. је и *лѣйсати-лѣишѣм*, *стѣсати* има *стѣсѣм*, а не *стѣишѣм* (*стѣсѣм*) као код Д. Гл. *сѣпѣшати*, *сѣсати* и *скѣпѣшати* мењају се као *лѣдѣм*: *сѣишѣм*, *сѣсѣм*, *скѣишѣм*.

Гл. *смејати се* у П. у садашњем времену има двојак акценат: *смејѣм се-смејѣш се-смејѣ се-смејѣмо се-смејѣте се-смејѣу се*, као у Д. и *смејѣм се-смејѣмо се* — и т. д. Овај други акценат је првобитан, што се види по сложеним глаголима који гласе: *насмејѣм се*, *засмејѣм се*, што претпоставља акценат на корену, поред *насмејѣм се-насмејѣмо се* као и код Д.

Као *лѣдѣшати-лѣдѣм* имају акценат: *дѣсѣм се*, *иѣздѣм се*, *иѣчѣм се*, *рѣишѣм*, *рѣишѣм се*, *здрѣишѣм*, којих нема у Д., а немају га: *слишѣм*, *стѣсѣм*, *узѣшѣм*, *додѣм*, *најѣдрѣм*, *окишѣ се*, *окишѣм*, *закрѣшѣм*, *окишѣм*, *нашѣрашѣм*, који код Д. сви иду овамо.

Прѣзговѣшати-прѣзговѣм има акц. као *вѣруѣм*, а *јадѣвѣшати-јадѣвѣм* не иде овамо.

Као *брѣшати-брѣм* немају у П. акценат: *миѣшати се*, *мрѣшати се*, *пакѣшати се*, *плѣшати се*, *шѣворѣшати се*, *појѣшати се*, а има (х)ѣшати се.

Пѣбѣрѣшати у П. гласи *пѣбѣрѣм* (*пѣбѣрѣшати*), а тако исто и *цѣишѣм*, *зацѣишѣм се*, *вѣшѣм* нема код Д.

б) Са ^ акцентом: *шѣрѣм-шѣрѣшати*, *ишѣм-ишѣшати*, *ишѣм-ишѣшати*, *ишѣм-ишѣшати*, *ишѣм-ишѣшати* и *дѣшѣм-дѣшѣшати*. Кад су сложени сви имају ^ акценат на префиксу. Као *шѣрѣм* у П. је и *кѣшѣм*, кога нема у Д. а имају други акценат: *брѣшѣм*, *стѣшѣм*, *шѣшѣм*, *ишѣм* (поред *ишѣм*).

Гл. *дрѣмѣм*, *ошѣмѣм*, *кѣшѣм*, *мрѣмѣм*, *чѣшѣм*, *скѣшѣм се*, *ишѣшѣм се* мењају се као *ишѣшѣм-ишѣмѣм*, а не као *ишѣшѣм-ишѣмѣм*.

Поред наведених глагола код Д. са акцентом типа *ишѣм* у П. је и *ошѣмѣм се*, а у ту категорију не иду *бѣшѣм се*, *ишѣм се*, *јѣшѣм*, *рѣшѣм се*, *шѣшѣм*.

Сложени од гл. *ливѣшати*, који се не употребљава, имају двојак акценат: *зѣливѣм* и *зѣливѣм*, *иѣливѣм* и *иѣливѣм*, *дѣливѣм* и *дѣливѣм*, *иѣливѣм* и *иѣливѣм*, *уливѣм* и *уливѣм*.

Као *иѣливѣм* изговара се и *сѣшѣм*, слож. *дѣшѣм*, којег нема у Вука, а као *иѣшѣм* изговара се и *јѣшѣм*, *шѣшѣм*, док *иѣшѣм* не иде овамо.

Од гл. т. *хѣшѣм-хѣшѣшати* гл. *бѣшѣм* изговара се и *бѣшѣм* слож. *дѣшѣм* и *дѣшѣм*, *иѣшѣм* и *иѣшѣм*, *зѣшѣм* и *зѣшѣм* и *зѣшѣм* и др.; тако исто *кѣшѣм се* и *кѣшѣм се*, слож. *ишѣшѣм се* и *ишѣшѣм се*, (у Д. *кѣшѣм се*). Гл. *домѣшѣшати-домѣшѣм* у П. се изго-

вара *ддмашиши-ддмашѣм*; *зауѣшиши-зауѣшѣм* а не *зауѣшиши*, *наѣмврѣм се*; *уваѣшѣм-уваѣшиши* гласи и *уваѣшиши-уваѣшѣм*, поред *дд-вашиши-ддвашѣм* има и *довашити-ддвашѣм*, остали сложени имају само акценат на корену.

Као *дѹндорѣм* гласи и *наѣдничѣм* и *жаѣторѣм*, а *лѣговѣм* не иде овамо.

2. Акценат садаш. времена није на почетку.

Глагола са оваким акцентом има много типова, нарочито у III и IV врсти. Код свих њих је акценат умерен са корена било под утицајем акцента инфинитива, било према акценту I л. једн. и 3 мн. садаш. времена, где је акценат дошао на крај по Соси-ровом закону, било због метатоније. Прегледаћемо их по врстама.

II врста. Већина глагола ове врсте имају, као и код Д. акценат на корену, сем типова *јаукнѣм*, *грѹшнѣм*, *идрѣкнѣм* (*идракнуѣши*), *идрѣлѹснѣм*, *чалѣбркнѣм*, којих има врло мало, а у П. и *шѣднѣм*, што је дошле према инфинитиву *шѣднуѣши*, а то је у исто време једини случај старог акцента на наставку за осн. врем. садашњег — *не*. Али кад је тај глагол сложен има акценат на корену: *ид-шонѣм* т.ј. **пошѣднѣм*.

У П. нема типа *јаѣкнѣм* *јаѣкнуѣши*, већ глаголи које код Д. иду под тај тип гласе: *јаѹкнуѣши-јаѹкнѣм*, *маѹкнуѣши-маѹкнѣм*, *па-раѣкнуѣши-паѣракнѣм*, *ѹлиѣшнуѣши-ѹлиѣшнѣм*; једино чини ми се да има *праѣѣкнуѣши* (поред *праѣѣкнуѣши*)-*праѣѣкнѣм*. Као *грѹшнѣм-грѹшнуѣши* у П. имају акценат и: *скаѣмукнѣм-скаѣмѹкнуѣши*, *ѹѣраѣкнѣм-ѹѣраѣкнуѣши* и *шѣѹѣлнѣм-шѣѹѣлнуѣши*, којих нема код Д., а сем њих и *идрѣкнѣм-идѣракнѣши*, који код Д. гласи *идѣракнѣм-идѣракнуѣши*. У П. таквог типа и нема јер се код Д. наведени глаголи не употребљавају, сем сложеног *забѣзекнѣм се-забѣзекнуѣши се*.

Гл. *идрѣлѹснѣм* се не употребљава у П, *чалѣбркнѣши се* изговара *чалѣбрѣкнуѣши*.

III. врста. Изузевши глаголе на *-оваѣши* код осталих је акценат већином пред наставком за основу садаш. времена.

а) *Акценат на крају сем у 3. л. множ.*

Вѣнѣѣм-венѣѣмо-вѣнѣѣју (*вѣнѣѣши*) слож. *развѣнѣѣм*. Акценат сад. времена раван је акц. начина неодређеног, али судећи по 2. и 3. л.ј. аориста и трпног придева (*вѣнѣѣ-вѣнѣѣн*) некад је био на корену. Овакав акценат имају и: *глѣѣѣм*, *клѣнѣѣм*, *крѹѣѣм*, *идѣнѣѣм* и слож. *свѣѣѣм*, којих нема забележених код Вука и Д., а немају га:

свѣрбѣм (Д. *свѣрбам* а Вук *свѣрбам*), *дѣакѣм*, *бѹсам се*, *пѣчѣм се*, *рѣиѣм*, *рѣлѣм*, *дѣкѣм*.

Орѹжѣм - *оружѣмо* - *орѹжају* (*орѹжаши*) *слож. разорѹжају*. Од наведених код Д глагола овамо не иде *бѣлѣзіам* - *бѣлѣзіаши* а иду: *амѣнѣм* и *шворѣзіам* (*шварѣзіам*) који у Д имају друкчији акценат, и ови којих нема код Вука и Д: *бекрѣјѣм*, *бунѣрѣм*, *возѣкѣм*, *врдѹкѣм*, *врлѹдѣм*, *гејѹцѣм*, *кулѣцѣм*, *лапѣрѣм*, *лупѣшѣм*, *лудѣрѣм се*, *коврѣм се*, *ногѣшѣм се*, *ромѣнѣм*, *својѣшѣм*, *својѣкѣм*, *шалѣиѣм*, *шандрѣм*, *шоврѣм*, *цицвѣрѣм*, *шѹлѣцѣм*, *шукѣшѣм* и само сложени *заманѣјѣм*, *оманѣјѣм* и *сѣапѣлѣм*.

Руковѣдѣм - *руковѣдѣмо* - *руковѣдају* (*руковѣдаши*), *слож. из-руковѣдѣм*. У ову групу иду и: *вересѣјѣм* (*вересѣјаши*), који код Д. има само сложен *увересѣјѣм*, и *свѣшломрѣм* (Д. *свѣшломрѣм* - *свѣшломрѣаши*).

б) *Стари акценат на слогу ѣред ѣм, -ѣм (ѣм)*. Има 20 разних типова и у свих је у аористу а код неких и у прошастом и трпном придеву акценат на корену, који се прноси на префикс, што значи да је и у садашњем времену на корену био стари циркумфлекс.

Ови глаголи имају акценат различан од Д: *јѣдуѣм* (*јѣдѣаши*) Д *јѣдуѣм* (*јѣдоваши*); *дѣдучѣм* (*дудѣкаши*) Д *дѣдучѣм* (*дудѣкаши*); *звѣждѣм* (*звѣждѣкаши*) Д *звѣждѣм* (*звѣждѣкаши*), *лѣлѣчѣм* (*лѣлѣкаши*), Д *лѣлѣчѣм* (*лѣлѣкаши*), *шворѣзіам* (*шворѣзіаши*) Д *шварѣрѣм* (*шварѣрѣаши*) *чегрѣшѣм* (*чегрѣаши*) Д *чегрѣшѣм* (*чегрѣаши*); *шкрѣгѣм* (*шкрѣгѣаши*) Д *шкрѣгѣм* (*шкрѣгѣаши*), *крѣѣм* (*крѣѣм*) Д *крѣѣм* (*крѣѣм*).

Ови глаголи у П не иду у акценатску групу *вѣнѣѣм* (*вѣнѣѣаши*): *возѣкѣм се* (*возѣкаши се*), а тако исто и: *карлѣсам*, *кашлѣцѣм*, *мирѣцѣм*, *ѣоманѣшѣм*, *моѣѣм*, *пијѣцѣм*, *ѣијѣцѣм*, *роѣѣм*, *својѣм*, *сѣлѣкѣм се*, *шварѣзіам*, *карлѣјѣм*, *кѣрѣшѣм*, *шукѣшѣм*, *на-шѣѣм*, а иду: *бѣлѣзіам*-*дѣлѣзіам* (Д *бѣлѣзіам*), *ѣрдѣшѣм* *наѣѣм*, *ѣрикѣѣм*, *забѣшѣм*, *заѣлѣѣм*, *за-шѣшѣм*, којих нема код Вука и Д.

Глагол *дѣверѣѣм* у П се изговара *дѣверѣѣм*-*дѣверѣѣм*, а *ара-шѣѣм* се говори се *рашѣѣм*. Глагола *мѣнѣшѣм*, *ѣѣшѣм*, *шѣм*, *шѣнѣшѣм*, *ѣвѣшѣм*, *ѣѣѣм* нема код Вука и Д.

IV. *врѣм*. Акценат на крају.

Жѣлѣм-*жѣлѣмо* (*жѣлѣши*). У ову групу Д је унео и глаголе у којих је *-ѣши* после палатализације прешло у *-аши*: *дрѣѣм*-*дрѣѣм*. Међутим у П од глагола на *-ѣши* сачувао се само *ѣрѣши*, али има садаш. време *ѣрѣм*, и од *шѣшѣм* 3 л. мн. (*х*)*ѣѣм* м. *хѣѣм*.

како је, сасвим правилно, у Д. Глаголи типа *држѣм* имали су првобитно акц. на почетку, што се види по аористу, прошастом придеву и трпном: *држѣ-држѣла-држѣн*.

Лѡмѣм-ломи́мо-лѡмѣ (*лѡми́ши*). Сложени са предлогом с имају на почетку акц.; *слѡмѣм*, *скрѣшѣм*, а са другим префиксима имају акц. на њима: *пѡломѣм*, што показује да је првобитно акценат био на корену. У ову категорију долази и *рѡди́ши-рѡди́м* слож. *пѡродѣм*, како је и у пјеваљском, и *бѡзди́ши-бѡзди́м*, који има код Вука, а Д га нема.

Ови сложени глаголи имају у П двојак акц.: *зѡзвѡнѣм* и *зѡзвонѣм-оѡзвѡнѣм* и *ѡѡзвонѣм*, *пѡзвѡнѣм* и *пѡзвонѣм*, *пѡмѡдрѣм* и *пѡмодрѣм*, *заѡрѣ се* и *зѡрѣ се*. Облици са акцентом на наставку су новији, према акц. инфинитива. Сложени *окоѡни́ши* има двојак акц. *ѡкоѡни́м* и *окоѡнѣм*, а тако је и у пјеваљском.

Жѣвѣм-жѣвѣмо (*жѣвѣши*). У П сви глаголи на *ѣши* прешли су у групу глагола на *-иши* т. *шрѣби́ши-шрѣби́м* и имају исти акценат, а глаголи на *-аши* са претходним палатализованим сугласником у П се потпуно слажу са Д, само с њима иде и гл. *врѣча́ши-врѣчѣм*, кога нема код Вука и Д.

Зелѣ́м-зелѣ́мо-зелѣ́нѣ, слож. *озелѣ́ниши*.

У П глаголи овога типа имају у инф. наст. *-иши*, те су се поклопили с гл. т. *црвѣ́ниши* и *црвѣ́ниши*, али се у садашњем времену чува у неколико разлика у акценту према разлици у значењу. Кад имају непрелазно значење (првобитно на *-ѣши*) акценат им је на корену: *бѣлѣ́м се* (*albescō*) и *бѣлѣ́м се* („мажем се белилом“), слож. *набѣлѣ́и* и *набѣлѣ́и се*; *румѣ́нѣ се* („има румѣну боју“) и *румѣ́нѣ се* („маже се румѣнилом“), слож. *нарумѣ́нѣ се* и *нарумѣ́нѣ се*; *зелѣ́нѣ се* и *вѣленѣ́и*, слож. *озелѣ́нѣ се* и *озелѣ́нѣи*, *оцрвѣ́нѣм* и *оцрвѣ́нѣм*; *пѣлѣ́ви се* и *пѣлѣ́ви*, *жѣ́уши се* и *жѣ́уши*, али сложени само *оѣлѣ́ви*, *ожѣ́уши*. У пјеваљском говору ови глаголи тачно чувају разлику у акценту према прелазности или непрелазности.

Код Д има глагола овога типа на *-ѣши* и *-иши*, али нису увек наведена оба облика, већ или један или други; већином има глагола на *-ѣши*, а од оних на *-иши* само ови имају акценат на корену: *бѣли́ши-бѣлѣ́м-пѡбѣлѣ́м*, *врѣ́ниши-врѣ́нѣм-ѡврѣ́нѣм*, *цр́ниши-цр́нѣм*, *мѣ́диши-мѣ́ди*, тако исто *лѣ́дѣм-излѣ́дѣм*, *ѡмодрѣ́м* (али *пѡмодрѣ́м*); *озелѣ́ниши* нема *озелѣ́нѣм*, већ *озелѣ́нѣм*. Код Вука је ова разлика тачније обележена, јер су ти глаголи непрелазни.

Глаголи на *-ѣши* већином су са акцентом на наставку, а непрелазни на *-иши* са акцентом на корену: *бијѣ́лиши-бијѣ́лѣм* (иплатно)

и бијѣлѣши се-бијѣлѣм се; жу́шѣши-жу́шѣм и жу́шѣши-жу́шѣм и т. д.; али само *поскѹ́пѣши-поскѹ́пѣм, поцр́нѣши-поцр́нѣм поцрвѣ́нѣши-поцрвѣ́нѣм, врѣ́ниши-врѣ́нѣм, црвѣ́ниши-црвѣ́нѣм.*

Сведо́чѣм-сведо́чѣмо-сведо́чѣ (сведо́чиши), слож. има у П двојак акценат: *посведо́чѣм-посведо́чѣмо* и *посведо́чѣм-посведо́чѣмо*; *развесѣ́лѣм-развесѣ́лѣмо* и *развесѣ́лѣм-развесѣ́лѣмо, погоспо́дѣм-погоспо́дѣмо* и *погоспо́дѣм-погоспо́дѣмо, осрамо́шѣм-осрамо́шѣмо* и *осрамо́шѣм-осрамо́шѣмо, ожалосѣ́шѣм-ожалосѣ́шѣмо* и *ожалосѣ́шѣм-ожалосѣ́шѣмо.*

2. Акценат на слогу пред наставком за основу.

Код једних је акценат садашњег времена изједначен са акцентом начина неодређеног, а код других је акценат различан у та два облика.

а) *Бѣседѣ́м-бѣседѣ́мо (бѣсѣди́ши)* слож. *пробѣседѣ́м.* У ову категорију не иду у П: *(х)ѹ́ладѣши се, задово́љѣши, озлово́љѣши* (поред *озлово́љѣши*), *прѣобра́зиши, прѣсалдо́умѣши*, а иду ови којих нема код Вука и Д: *мр́кањѣши се* и сложени *зайнѣ́аши, обѣ́злађѣши, обѣ́злавиши, обѣ́здеши, обѣ́скрвиши, обѣ́злебиши, обѣ́спушиши, обѣ́смрѣшиши, прѣне́брегнуши, на́кѣмрѣшиши се, по́шпаучѣши се, ушѹ́куѣшиши се.*

Дѣвѣ́жѣм-дѣвѣ́жѣши, слож. задѣвѣ́жѣм. Овамо у П иду: и: *па́бѣрѣ́м (Д па́бѣрѣ́м), цѣ́па́нѣ́м (Д цѣ́па́нѣ́м) и зацрвѣ́љѣ́м се (Д зацрвѣ́љѣ́м се).*

Бр́ложѣ́м-бр́ложѣ́мо (бр́ложѣ́ши). Овамо не иде *па́рложѣ́м* а иду: *шр́вољѣ́м и ло́говѣ́м се,* којих нема код Вука и Д.

Пронева́љѣши се-пронева́љѣ́м се, за разлику од Д, нема акценат т. *јѣднѣ́ничѣ́м.*

б) *Акѣ́наѣ́м сад. времена није јѣ́днѣ́м акѣ́. инфинѣ́шива.*

Гѣ́ворѣ́м-говѣ́риши, слож. прѣ́говѣ́рѣ́м. П се не разликује од Д, само што код Д гл. типа *свѣ́доѣ́м-свѣ́доѣ́ши* кад су сложени имају акценат само по овом обрасцу, а у П могу имати акценат и на наставку, о чему је мало пре говорено.

Јѣ́днѣ́ѣ́м-јѣ́днѣ́ши слож. *ујѣ́днѣ́ѣ́м.* У П не иду овамо: *злѣ́сѣ́авѣ́м-злѣ́сѣ́авѣ́ши, ши́љѣ́дѣ́ши-ши́љѣ́дѣ́м,* а иду ови, којих нема у Вука и Д: *кѣ́вѣ́љѣ́м, пѣ́рдѣ́ши, испѣ́рдѣ́ши, шѣ́паѣ́м се, прѣ́ше́паѣ́м се, зашѹ́шѹ́љѣ́м, прѣ́не́рѣ́жѣ́м се, заѹ́лѣ́рѣ́м.*

Неки од глагола III вр. на *-ѣ́ваши-ујѣ́м* могу имати двојачко и тројачко садашње време, јер су се измешали са глаголима на *-ѣ́ваши-ѣ́вѣ́м*: *цѣ́лиѣ́ваши* има *цѣ́лујѣ́м* и *цѣ́лиѣ́вѣ́м, доврѣ́шиѣ́ваши* каже се и

довршавашѣ, па има довршујем и довршавам; збуњивашѣ се каже и збуњавашѣ па има: збуњујем, збуњавѣм и збуњивам.

Двојако садашње време имају у П ови глаголи:

Даничић	Поцерски
дарујем	дарујем и даривам
ноћујем	ноћујем и ноћивам (ноћѣвам)
оилѧкујем	оилѧкујем и оилѧкивам
прислѧшукујем	прислѧшукујем и прислѧшкивам
свањујѣ	свањујѣ и свањива
застѧјкујем	застѧјкујем и застѧјкивам
довршујем	довршујем и довршавам
пошкрѣљујем	пошкрѣљујем и пошкрѣљавам
пошкрѣсујем	пошкрѣсујем и пошкрѣсавам
узнемирујем	узнемирујем и узнемиравам
испрѧжњујем	испрѧжњујем и испрѧжњавам
подирујем	подирујем и подиравам
причѣшћујем	причѣшћујем и причѣшћавам
зашћићујем	зашћићујем и зашћићавам.

Тројако садашње време имају ови глаголи:

збуњујем	збуњујем збуњивам-збуњавам
зѧдѧжујем	зѧдѧжујем-зѧдѧжѣвам зѧдѧжѧвам
прѧдѧжујем	прѧдѧжујем-прѧдѧжѣвам-прѧдѧжѧвам
зѧкѧсујем	зѧкѧсујем-зѧкѧсѣвам-зѧкѧсѧвам
залѧћујем	залѧћујем-залѧћѣвам-залѧћѧвам
залѧчујем	залѧчујем-залѧчѣвам-залѧчѧвам
приљѧбљујем	приљѧбљујем-приљѧбљивам-приљѧбљѧвам
умѧњујем	умѧњујем-умѧњивам-умѧњѧвам
пошћѧрујем	пошћѧрујем-пошћѧрѣвам-пошћѧрѧвам
зѧиљѧскујем	зѧиљѧскујем-зѧиљѧскѣвам-зѧиљѧскѧвам
оилѧѧцѧкујем	оилѧѧцѧкујем-оилѧѧцѧкѣвам-оилѧѧцѧкѧвам
зѧстѧрѧњујем	зѧстѧрѧњујем-зѧстѧрѧњивам-зѧстѧрѧњѧвам
зѧсѧшујем	зѧсѧшујем-зѧсѧшѣвам-зѧсѧшѧвам
дошѧѣрујем	дошѧѣрујем-дошѧѣрѣвам-дошѧѣрѧвам
зѧшѧрњујем	зѧшѧрњујем-зѧшѧрњивам-зѧшѧрњѧвам
зѧшѧѧљујем	зѧшѧѧљујем-зѧшѧѧљивам-зѧшѧѧљѧвам
ошѧурујем	ошѧурујем-ошѧурѣвам-ошѧурѧвам
ошѧушѧкујем	ошѧушѧкујем-ошѧушѧкѣвам-ошѧушѧкѧвам
уѧроѧѧшћујем	уѧроѧѧшћујем-уѧроѧѧшћѣвам-уѧроѧѧшћѧвам
ушѧмѧњујем	ушѧмѧњујем-ушѧмѧњивам-ушѧмѧњѧвам

Исто тако неки глаголи на *-ѡваѡи-ѡвам* помешали су се са глаголима на *ѡваѡи-ујѣм*, па могу у сад. врем. имати и завршетак *-ујѣм*: *ѡриближѡваѡи*: *ѡриближѡвам* и *ѡриближујѣм*. Таки су:

Даничић	Поцерски
<i>ѡриближѡвѡм</i>	<i>ѡриближѡвам-ѡриближујѣм</i>
<i>задѡвљѡвѡм</i>	<i>задѡвљѡвам-задѡвљујѣм</i>
<i>ожѡвљѡвѡм</i>	<i>ожѡвљѡвам-ожѡвљујѣм</i>
<i>доѡуњѡвѡм</i>	<i>доѡуњѡвам-доѡуњујѣм</i>
<i>зѡушѡвѡм</i>	<i>зѡушѡвам-зѡушујѣм</i>
<i>за-с-врѡвѡм</i>	<i>за-с-врѡвам-за-с-врѡшујѣм</i>
<i>развесѣљѡвѡм</i>	<i>развесѣљѡвам-развесѣљујѣм</i>
<i>оѡкорѡчѡвѡм</i>	<i>оѡкорѡчѡвам-оѡкорѡчујѣм</i>
<i>разорѡчѡвѡм</i>	<i>разорѡчѡвам-разорѡчујѣм</i>
<i>ѡриѡшѡмљѡвѡм</i>	<i>ѡриѡшѡмљѡвам-ѡриѡшѡмљујѣм</i>
<i>расѡросѡрѡвѡм</i>	<i>расѡросѡрѡвам-расѡросѡрујѣм</i>

Гл. *уѡшребљѡваѡи* (*уѡшребљѡваѡи*) има тројако сад. време: *уѡшребљујѣм* *уѡшребљѡвам* и *уѡшребљѡвам*. Тако исто и *исѡварѡваѡи*: *исѡварѡвам* *исѡварѡвам* и *исѡварѡујѣм*.

3. Акценат на другом слогу пред наставком.

Има само један тип: *бѣсѡсличѡм-бѣсѡсличиѡи*; у П овамо иду и *заѡчиѡељѡм-заѡчиѡељѡи*, *зѡпрѣседничѡм-зѡпрѣседничѡи*, само овај последњи може имати и дужину после акцента: *зѡпрѣседничѡм-зѡпрѣседничѡи*.

Заповедни начин.

Императив је постао од основе времена садашњег и првобитно је имао једнак акц. врем. садашњег т. ј. акценат на корену, али је доцније акценат измењен, па данас нити је увек на корену, нити је увек раван акц. садаш. времена. Данас од вишесложних императива имају исти акценат као у инфинитиву императиви глагола: I врсте са основом на сугласник, II врсте, III врсте на *-ам* и *-ујѣм*, III вр. на *-е*м ако је акц. сад. времена = акц. инфинитива (*ѡрѡѡи-ѡрѡѡм*); IV вр. У осталих глагола је акц. раван акценту начина неодређеног, сем глагола I врсте типа *брѡѡи-бѣрѣм*, који имају засебан акц. императива.

Акценат је у множини као и у 2 л. једине, само у П усклици императив *ѡѡе* (у *В хѡѡе*), поред *ѡѡе.мо-ѡѡеѡе*, има и *ѡѡе.мо-ѡѡеѡе*.

моше и *ајдемо-ајдемоше-ајдеше* (у *В хајдемо-хајдеше*) и скраћено *ајмо-ајше* и *ајше*.

Код глагола III вр. који праве заповед. начин са *-ј, -јше* у П се ово *-ј* не чује: *ли-лише, ум-умше, ии-ише, разби-развише, зави, завише-, саш-сашше*.

Врло често се у множини изоставља *-и* испред личног наставка: *стидише, идше (=идише), рече, идтрче, нидше*, и т. д. Вероватно да је *идше* постало од *иддише* т. ј. од *иддише* (јер се каже *идим*), па је према *идше* образовано *ид*.

За квантитет заповедног начина вреди правило које је изнето раније за квантитет глагола.

Уз 2. л. јед. може да се дода речца *-де*, која је дуга, сем после *○* акц. кад има или полудужина или само иктус: *дајде, дајдеше, ицид-ицидеше, иричајде-иричајдеше, сцид-сцидеше*.

А. Глаголи с једносложном инфинитивном основом.

У погледу акцента ових глагола П се слаже са Д, само глагол *ићи* има у П: *иди-идимо-идише* (како је и у плеваљском), одречно *не иди, не идимо*, док код Д има: *иди-идимо-идише*. Сложени имају акценат инфинитива: *оиди (оидићи), обиди, заобиди, подиди, изиди* и т. д. У вези са овим да напоменем да се *оди-одише (оше)* (код Вука *ходи-ходише*) осећа више као усклик него као заповедни начин од гл. *ходиши-ходим*. Усклик *ајде* има личне наставке за множину: *ајдемо-ајдеше, ајдемо-ајдеше* и *ајдемо-ајдемоше*. Гл. *речи* има као и у Д *речи*, а кад иде по II врсти *речни* и ако је сад. вр. *речнем*. Гл. *помоћи* има у заповедном начину *помози-помозише*, али поздрав „*помоз(и) Бди*“ показује да је првобитно акценат био на корену *помдз, због чега је у *не мдзи, ненаглашено *-и-* могло да буде редуковано и да се добије од **немдз'ше немдјше*. Гл. *узми* у П има *узми-узмише*, а не *узми-ше*, као код Д, али кад је сложен нема стари акценат на корену: *заузми*. Сложени од гл. I вр. са основом у сад. времену на сугласник а у инфин. на самогласник имају двојак императив, према двојакој основи времена садашњег: *исни и испећи, сдји и сдјећи, ирди и ирдијећи, оди и одајећи, пиди и пидијећи, ири и иријећи, ири и иријећи*.

Б. Глаголи са вишесложном инфинитивном основом.

Код ових глагола акценат императива већином је једнак с акцентом начина неодређеног. Глаголи с двојаким инфинитивом имају

и императив двојак: *гӯрнуши-гӯрнуши*: *гӯрни-гӯрни*, *шӯрнуши*: *шӯрни-шӯрни*.

Глаг. т. *блѣбѣшаши-блѣбѣѣм* у Д имају у заповедном начину акценат инфинитива: *блѣбѣћи*, *крѣкѣћи* и т. д., а у П као у садашњем времену: *блѣбѣћи-ше*, *крѣкѣћи-ше*, *галичи-ше*, *звѣкѣћи-ше*, *клѣѣћи-лѣлечи*, *пйјучи*, *крѣкѣћи*, *скàкући*, *мàучи*, *мириши*, *шàпучи* и т. д.

Гл. т. *дрѣжашаши-дрѣжѣм* имају у Д акценат на корену: *дрѣжи-дрѣжише*, *бѣжи*, слож. *пòдржи*. Такав акценат имају и у П, само сложени имају акценат на префиксу: *пòдржи*, *пòшрчи*; тако и *сѣдиши* има *сѣди*, али сложено *пòседи*.

Прилог времена садашњег.

Прилог времена садашњег није више оно што је некад био: *participium praesentis activi*, већ је постао глаголски прилог. У П се све више замењује споредном реченицом, а облици који се најчешће употребљавају или су постали прави придеви (*врѹћи*, *шѣкѹћи*, *идѹћи*, *слѣдѣћи*) или прави прилог (*мòгуће*, *нѣмòгуће*).

Овај глаголски облик привидно као да постаје од 3. л. множ. времена садашњег и тако обично стоји у школским граматикама. Али то није тачно; он, истина, постаје од основе времена садашњег, али има своје специјално образовање. То се види и по његову акценту, који се већином не поклапа са акцентом 3 л. мн., а некад ни са другим лицима садашњег времена.

Према Даничићеву материјалу прилог времена садашњег има тројак акценат: 1) на почетку као у садашњем времену: *шòднѣм-шòднѹћи*, *бѣрѣм-бѣрѹћи*, *чѹјѣм-чѹјѹћи*, *прàвдàм-прàвдàјѹћи*; 2) на -у и -ѣ- од наставака или пред њима, као у инфинитиву: *зòвѹћи*, *шрѣсѹћи*, *вѣжѹћи*, *хвàлѣћи*, *дàјѹћи*, *чѹвàјѹћи*; 3) на крају: *мрѹћи*, *дрѣѣћи*, *сто-јѣћи*, *желѣћи*. Док се прва два типа могу објаснити утицајем презента и инфинитива, трећи тип није јасан, иако се код двосложних I врсте може објаснити Сосировим законом. Наставак је, било да је од старог -и или да је заменио -е- од -а, био дуг с акутском интонацијом, па је привукао акценат: *мрѹћи* - *mrǫcǐ* - *mrǫcǐ* - *mrǫcǐ* > -*мрѹћи*. Овај последњи тип постао је врло продуктиван, па се пренео и на друге глаголске категорије. Нарочито се то може констатовати у П, који се у том погледу одликује од Д.

Гл. *ѹћи* има *идѹћи* а не *йòдѹћи*, а чује се код млађих и *идѹћи*. Гл. *жѣши* има сва три акцентска типа: *жàнѹћи*, *жàнѹћи* и *жнѹћи*. Ови глаголи имају двојак акценат: *шрѹши*: *шàрѹћи* и *шàрѹћи*, *млѣши*.

мѣљуѣи и *мѣљуѣи*, *слаѣи* : *шаѣљуѣи*, *шаѣљуѣи*, *кѣлаѣи* : *кѣљуѣи* и *кѣљуѣи*, *браѣи* : *бѣруѣи* и *бѣруѣи*, *ѡраѣи* : *ѡѣруѣи* и *ѡѣруѣи*, *клеѣи* : *кѣнуѣи* и *кѣнуѣи*. Од глагола *моѣи* има *моѣјуѣе* и *моѣјуѣе*, негат. *немоѣјуѣе* и *немоѣјуѣе*; у R такође *петогѣсе*, у P *тогѣсе*; али овај прилог не осећа се више као глаголски прилог.

Акценат глаг. II врсте је исти као Д, само *тоѣнуѣи* има *тоѣнуѣи* а не *тоѣнуѣи*.

Они глаголи III врсте који у прилогу времена садашњег имају као и у инфинитиву акценат на завршетку основе, имају га тако и у П: *ѡѣшуѣи*, *кукурѣчуѣи*, и т. д.

Гл. *ѡраѣи-ѡрѣм* и *лаѣаѣи-лаѣжѣм* имају двојак акценат на почетку, као у Д, и на -у- : *ѡруѣи-ѡруѣи*, *лаѣђуѣи-лаѣђуѣи*, *ѡѣруѣи* и *ѡѣруѣи*, *жаѡѣруѣи* и *жаѡѣруѣи*, *лаѡчуѣи-лаѡчуѣи*, *ѡѣњуѣи-ѡѣњуѣи*, *сѣѣњуѣи-сѣѣњуѣи*, *сѣѣруѣи-сѣѣруѣи*, *ѣѣшуѣи-ѣѣшуѣи*, *ѡѣшуѣи-ѡѣшуѣи*, *ѡѣшуѣи-ѡѣшуѣи*, *ѡѣжуѣи-ѡѣжуѣи* (од *ѡѣжуѣи-ѡѣжуѣи*) и *ѡѣжуѣи*; *ѡѣшуѣи-ѡѣшуѣи*, *каѣшуѣи-каѣшуѣи*, *клаѣжуѣи-клаѣжуѣи* и *клаѣжуѣи*, *кѣжуѣи-кѣжуѣи* и *кѣсаѣуѣи*, *лаѣжуѣи-лаѣжуѣи* и *лаѣжуѣи*, *мѣжуѣи-мѣжуѣи* и *мѣжуѣи* (слож. *ѡѣмѣжуѣи*); *ѡѣжуѣи-ѡѣжуѣи*, *ѡѣжуѣи-ѡѣжуѣи*, (обичније) и *ѡѣжуѣи*; *ѡѣжуѣи-ѡѣжуѣи* се, *ѡѣжуѣи* се, *ѡѣжуѣи-ѡѣжуѣи*, *ѡѣжуѣи-ѡѣжуѣи*, *ѡѣжуѣи-ѡѣжуѣи*, *ѡѣжуѣи-ѡѣжуѣи*.

Неки глаголи т. *ѡѣѣи-ѡѣѣм*, поред обичног са акцентом на почетку могу имати прилог времена прошлог и на -ајуѣи као глаголи типа *ѡѣѣи*, са истим акцентом. Ово образовање дошло је према глаголима т. *ѡѣѣи*, *ѡѣѣи*, *ѡѣѣи*, *ѡѣѣи*, који су почели образовати садашње време на -аѣм: *ѡѣѣм*, *ѡѣѣм-ѡѣѣм*, *ѡѣѣм*. Такви су глаголи:

каѣѣи: *каѣѣуѣи* (*каѣѣуѣи*) и *каѣѣуѣи*,
кѣѣѣи: *кѣѣѣуѣи* и *кѣѣѣуѣи*,
маѣѣи: *маѣѣуѣи* и *маѣѣуѣи*,
мѣѣѣи: *мѣѣѣуѣи* и *мѣѣѣуѣи*,
ѡѣѣѣи: *ѡѣѣѣуѣи* и *ѡѣѣѣуѣи*,
ѡѣѣѣи се: *ѡѣѣѣуѣи* се и *ѡѣѣѣуѣи* се.
рѣѣѣи: *рѣѣѣуѣи* и *рѣѣѣуѣи*,
рѣѣѣи: *рѣѣѣуѣи* и *рѣѣѣуѣи*,
ѡѣѣѣѣи: *ѡѣѣѣѣуѣи* и *ѡѣѣѣѣуѣи*,
сѣѣѣѣи: *сѣѣѣѣуѣи* и *сѣѣѣѣуѣи*,
сѣѣѣѣи има само *сѣѣѣѣуѣи*,
сѣѣѣѣи: *сѣѣѣѣуѣи* и *сѣѣѣѣуѣи*.

одàшилaши: одàшилyуки и одàшилaјуки,
узàимaши има само узàимaјуки.

Гл. зjдaши и сjдaши у П се говоре зjдaши и сjдaши па имaју зjдaјуки и сjдaјуки.

Гл. III вр. на -ивaши-уjем имaју у П двојак акценат прилога вре-
мена садашњег, jер им је и тај облик, према двојакoм времену садаш-
њем, двојак: кàзуjем-кàзjвaм, кàзуjуки-кàзjвaјуки. Такви су глаголи:

кàзjвaши-кàзуjем: кàзуjуки и кàзjвaјуки,
дарjвaши-дàруjем: дàруjуки и дарjвaјуки,
ноћjвaши-нòћуjем: нòћуjуки и ноћjвaјуки,
свањjвaши-свaњуjем: свaњуjуки и свањjвaјуки,
целjвaши-цèлуjем: цèлуjуки и целjвaјуки,
добaцjвaши-добaцуjем: добaцуjуки-добaцjвaјуки,
збуњjвaши (збуњaвaши)-збyњуjем (збyњaвaм): збyњуjуки и
збyњjвaјуки (збуњaвaјуки),
завjрjвaши-завjруjем: завjруjуки-завjрjвaјуки.
завèзjвaши-завèзуjем: завèзуjуки-завèзjвaјуки,
довикjвaши-довìкуjем-довìкуjуки-довикjвaјуки,
довршjвaши (довршaвaши)-д вршyjем (довршaвaм): довршy-
jуки-довршjвaјуки (довршaвaјуки),
догрaђjвaши-догрaђуjем: догрaђуjуки-догрaђjвaјуки,
задужjвaши-(задужaвaши)-задyжуjем (задужaвaм): задyжу-
jуки-задужjвaјуки,
продужjвaши (продужaвaши)-продyжуjем (продужaвaм): про-
дyжуjуки-продужjвaјуки (продужaвaјуки),
објaвлjвaши-објaвљуjем: објaвљуjуки-објaвлjвaјуки,
закисjвaши (закисaвaши)-закìсуjем-закìсjвaм-(закìсaвaм): за-
кìсуjуки-закисjвaјуки (закисaвaјуки),
ошкравлjвaши-ошкрaвљуjем: ошкрaвљуjуки-ошкравлjвaјуки,
пoшкрeйлjвaши (пoшкрeйлaвaши)-пoшкрeйлyjем (пoшкрeйлa-
вaм): пoшкрeйлyjуки-пoшкрeйлjвaјуки (пoшкрeйлaвaјуки),
пoшкрeсjвaши (пoшкрeсaвaши)-пoшкрeсуjем: (пoшкрeсaвaм);
пoшкрeсуjуки-пoшкрeсjвaјуки (пoшкрeсaвaјуки),
залуђjвaши (залуђaвaши)-залyђуjем (залyђjвaм): залyђуjуки-
залуђjвaјуки (залуђaвaјуки),
залучjвaши (залучaвaши)-залyчуjем (залyчjвaм, залyчaвaм):
залyчуjуки-залучjвaјуки (залучaвaјуки),
залeйлjвaши-залèйлyjем: залèйлyjуки-залeйлjвaјуки,
пpиљублjвaши (пpиљублaвaши)-пpиљyбљуjем (пpиљyблaвaм):
пpиљyбљуjуки-пpиљублjвaјуки (пpиљублaвaјуки),

замазѝваџи-замазујѣм (замазѝвам): замазујуџи-замазѝвајуџи,
умањѝваџи (умањѝваџи)-умањујѣм (умањѝвам): умањујуџи-
умањѝвајуџи (умањѝвајуџи),
намиѝваџи-намигујѣм: намигујуџи-намиѝвајуџи,
узнемириѝваџи (узнемириѝваџи)-узнемирујѣм (узнемириѝвам):
узнемирујуџи-узнемириѝвајуџи (узнемириѝвајуџи),
надмудриѝваџи (надмудриѝваџи)-надмудрујѣм (надмудриѝвам,
надмудриѝвам): надмудрујуџи-надмудриѝвајуџи (надму-
дриѝвајуџи),
размуѝваџи-размуџујѣм: размуџујуџи-размуѝвајуџи,
пошпириѝваџи-(пошпириѝваџи)-пошпирујѣм (пошпириѝвам-пошпи-
риѝвам): пошпирујуџи-пошпириѝвајуџи (пошпириѝвајуџи),
доѝисѝваџи-доѝисујѣм: доѝисѝвујуџи-доѝисѝвајуџи,
оѝлакиѝваџи:-оѝлакујѣм: оѝлакујуџи-оѝлакиѝвајуџи,
ошпилаѝваџи-ошпилаџујѣм: ошпилаџујуџи-ошпилаѝвајуџи,
зайљускиѝваџи (зайљускиѝваџи)-зайљускујѣм (зайљускиѝвам, за-
йљускиѝвам): зайљускујуџи-зайљускиѝвајуџи-(зайљускиѝва-
јуџи),
оѝљуцкиѝваџи-(оѝљуцкиѝваџи)-оѝљуцкујѣм (оѝљуцкиѝвам, оѝљуц-
киѝвам): оѝљуцкујуџи-оѝљуцкиѝвајуџи (оѝљуцкиѝвајуџи),
исѝражѝваџи (исѝражѝваџи) исѝражѝујѣм (исѝражѝваџи-
вам): исѝражѝујуџи-исѝражѝвајуџи (исѝражѝвајуџи),
подириѝваџи (подириѝваџи)-подирујѣм: подирујуџи-подириѝ-
вајуџи (подириѝвајуџи),
досаџѝваџи-досаџујѣм: досаџујуџи-досаџѝвајуџи,
заслужѝваџи-заслужујѣм: заслужујуџи-заслужѝвајуџи,
прислушкиѝваџи-прислушкујѣм: прислушкујуџи-прислушкиѝ-
вајуџи,
засџајкиѝваџи-засџајкујѣм: засџајкујуџи-засџајкиѝвајуџи,
засџрањѝваџи (засџрањѝваџи)-засџрањујѣм: засџрањујуџи-
засџрањѝвајуџи (засџрањѝвајуџи),
засушѝваџи (засушѝваџи)-засушујѣм: засушујуџи-засушѝва-
јуџи (засушѝвајуџи),
зашѝскиѝваџи-зашѝскујѣм: зашѝскујуџи, зашѝскиѝвајуџи,
дошѝриѝваџи-дошѝрујѣм: дошѝрујуџи, дошѝриѝвајуџи, дошѝраѝ-
вајуџи),
исџражѝваџи-исџражѝујѣм: исџражѝујуџи, исџражѝвајуџи,
зашѝрѝваџи (зашѝрѝваџи)-зашѝрѝујѣм (зашѝрѝвам): зашѝрѝу-
јуџи-зашѝрѝвајуџи (зашѝрѝвајуџи),

зашуи́љивати (зашуи́љавати)-зашуи́љујем (зашуи́љувам, зашуи́љувам): зашуи́љујући-зашуи́љувајући (зашуи́љвајући),
 ошуривати (ошуривати)-ошурујем (ошуривам, ошуривам):
 ошурјујући-ошуривајући (ошуривајући),
 ошукивати (ошукивати)-ошукујем (ошукивам, ошукивам)
 ошукјујући-ошукивајући (ошукивајући),
 причешивати (причешивати)-причешујем-причешивам: при-
 чешјујући-причешивајући (причешивајући),
 зашћивати (зашћивати)-зашћујем (зашћивам): за-
 шћјујући-зашћивајући (зашћивајући),
 зарађивати-зарађујем)-зарађујући-зарађивајући,
 пазаривати-пазарујем: пазарјујући-пазаривајући,
 упронашивати (упронашивати)-упронашујем (упронашивам
 упронашивам): упронашујујући-упронашивајући (упро-
 нашивајући),
 ушаманјивати (ушаманјивати)-ушаманјујем (ушаманјивам,
 ушаманјивам): ушаманјујући-ушаманјивајући (ушаманја-
 вајући).

IV врста. Код Д сви глаголски типови имају акценат раван акценту инфинитива одн. садашњег времена, сем глагола *врѣти*: *врѣћи*, *желети*: *желећи*, *волети*-*волећи*. У П има неколико отступања.

Гл. *живѣти* (м. *живѣти*) има *живѣћи*, а *живућ* је придев и значи „имућан човек“.

Од глагола т. *желети* неки имају двојак акценат: као у инфинитиву и на крају, а други као у инфинитиву.

У прву групу спадају ови глаголи:

бежати: *бежѣћи* и *бежећи*,
бојати се: *бојѣћи се* и *бојећи се*,
горѣти: *горући* и *горјући*,
држати: *држѣћи* и *држећи*
желети: *желећи* и *желећи*,
лежати: *лежѣћи* и *лежећи*,
седеши: *седѣћи* и *седећи*,

Акценат као у начину неодређеном имају: *баздити*, *баздећи*, *бѣснити*-*бѣснећи*, *бдѣти*, *букити*, *ладнити*, *грмити*, *жѣднити*, *јѣздити*, *кдѣнити*, *лѣднити*, *рѣднити*, *шѣднити*, *(х)ладнити*.

Гл. *(х)шѣти* има *(х)ошећи* и *(х)шѣјући*, *волети* има *волећи* и *волећи*.

Гл. т. *нѡсиѡи* могу имати двојак и тројак акценат: једни имају као у садашњем времену и као у начину неодређеном, а други поред тога и на крају. У прву групy спадају:

вѡдиѡи : *вѡдѣѡи*, *вѡдѣѡи* и *водѣѡи*,
вѡзиѡи : *вѡзѣѡи*, *вѡзѣѡи* и *возѣѡи*,
ѡниѡи : *ѡнѣѡи*, *ѡнѣѡи* и *ѡнѣѡи*,
кѡсиѡи : *кѡсѣѡи*, *кѡсѣѡи* и *косѣѡи*,
крѣчиѡи : *крѣчѣѡи*, *крѣчѣѡи* и *кречѣѡи*,
нѡсиѡи : *нѡсѣѡи*, *нѡсѣѡи* и *носѣѡи*,

Ови имају двојак акценат:

жѣниѡи : *жѣнѣѡи* и *жѣнѣѡи*,
ѡрѡсиѡи : *ѡрѡсѣѡи* и *ѡрѡсѣѡи*,
(х)ѡдиѡи : *(х)ѡдѣѡи* и *(х)ѡдѣѡи*,

Тако исто и неки од глагола т. *лѡмиѡи* имају двојак акценат, као у садашњем времену одн. начину неодређеном и на крају: *лѡмѣѡи* и *ломѣѡи*. Такви су

бѡриѡи се : *бѡрѣѡи се* и *борѣѡи се*,
брѡјиѡи : *брѡјѣѡи* и *бројѣѡи*,
лѡбиѡи : *лѡбѣѡи* и *лобѣѡи*,
ѡнѡјиѡи, *ѡдиѡи се*, *ѡјиѡи се*, *ѡсѡиѡи*, *ѡрѡзиѡи се*, *ѡубиѡи*,
дѡјиѡи, *дѡцниѡи*, *дрѡбиѡи*, *звѡниѡи*, *знѡјиѡи се*, *клѡниѡи се*, *крѡсѡиѡи*, *лѡбдиѡи*, *лѡвиѡи*, *лѡжиѡи*, *лѡмиѡи*, *мнѡжиѡи*, *мѡриѡи*,
мѡшриѡи, *ѡшриѡи*, *ѡлѡвиѡи*, *ѡлѡдиѡи*, *ѡсѡиѡи*, *рѡсиѡи*, *сѡлиѡи*,
швѡриѡи, *шѡвиѡи*, *шѡиѡи*, *шѡчиѡи*, *шрѡиѡи*, *ѡчиѡи*, *ѡсѡиѡи*,
ѡниѡи, *шѡрѡјиѡи*.

У R има такође: *broéjci*, *lovéci*, *učéci*, *i t. d.*

Глагол *ѡвѡриѡи* у Д има акценат као у садашњем времену *ѡворѣѡи*, а у П има *ѡворѣѡи* и *ѡворѣѡи*. Гл. т. *свѡдѡчиѡи* у Д има акценат раван акц. сад. времена т.ј. на другом слогу *свѡдѡчѣѡи*, а у П неки од глагола овог типа имају двојак акценат, пошто им је и у садашњем времену акценат двојак: *свѡдѡчѣѡи* и *свѡдѡчѣѡи*, према *ѡсвѡдѡчѡи* и *ѡсвѡдѡчѡи*, *рѡменѣѡи* и *румѣнѣѡи*, *ѡрѡвенѣѡи* и *ѡрѡвенѣѡи*, *зѡленѣѡи* и *зелѣнѣѡи*.

Пређашње несвршено време.

Инперфекат је постао од основе времена садашњег, па има по Вуку и исти акценат као и време садашње, управо као његова једнина, јер је код неких глагола у 1 и 2 л. множ. акценат помакнут за један слог даље (*лѡвѡм-ловѡмо*).

У поцерском говору пређашње несвршено време скоро се изгубило, јер га је заменило прошло време. У колико се чува, чува се у народним песмама, тако да су акценти које ниже износим у ствари акценти које сам слушао при рецитовању народних песама. Пошто овај глаголски облик није тако рећи у животу, разуме се да и његов првобитни акценатски систем није сачуван, већ се код његова акцента види мешавина акцената разних глаголских типова и утицај акцента других глаголских облика, нарочито аориста, с којим се и обликом меша, једно због сродног значења, а друго због неких истих наставака (-ах, -смо, -сће). Стога је данас тешко одредити колико је обележени акценат остатак из времена пуне употребе имперфекта, а колико вештачко образовање, према другим облицима.

Дужина наставака чува се у колико то допушта положај дугог слога, као и код других глаголских облика, али је карактеристично да је у 3 л. мн. и завршетак -у дуг (односно полудуг), што налазимо и у пјеваљском говору: *шкáху*, *пѝсáху*, *пѝвáху*, и сл.

Акценат није увек као код Д раван акценту 1 л. јед. садашњег времена: (*х*)*вáљáх*, *нòшáх*, *пѝшáх*. Често може бити двојак и тројак. Изузев једносложне императиве у 2 л. јед. код Д је акценат исти и у једнини и у множини, а у П, као и у пјеваљском говору, у множини може бити и друкчији; *нòшáх-нòшáх-нòшáсмо-нòшáсмо* и *ношáсмо*. Већином је почев од 2 л. једн. акценат на крају: *иђáх*, *иђáше*. Гл. *бѝти* има: *бѝја* (*бѝја*)-*бејáше* (*бијáше*)-*бејáсмо*(*бијáсмо*) и т. д. или *бѝја*(*бѝја*) - *бејáше* (*бијáше*), *бејáсмо* - *бејáсће* - *беја*(*х*)у.

Гл. (*х*)*шѝти* има (*ш*)*ћá*-(*х*)-(*ш*)*ћáше* - (*ш*)*ћá*(*х*)у и (*ш*)*ћáдија*-(*ш*)*ћáдијáше*-(*ш*)*ћáдијáху*). Гл. *мòћи* има *мòја*(*х*)-*мòјаше*-*мòјасмо*, *шкáти*: *шкá*(*х*)-*шкáше*-*шкá*(*х*)у, а тако је и у пјеваљском.

Гл. *мрѝти* има *мрѝ*(*х*)-*мрѝсмо*-*мрѝ*(*х*)у (sic!) место Д *мрáх*. Можда је ово остатак старог имперфекта на -ѝх. *Клѝти* има *кùнија*(*х*)-*кунијáше* и *кùња*(*х*)-*кùњáше*, *знáти*: *знáђáх* и *знáдија*(*х*).

Брáти, *прáти* и *звáти* имају *брá*(*х*)-*брáше* - *брáсмо*, *прá*(*х*)-*прáше*-*прáсће*, *звá*(*х*)-*звáше*-*звáсће*, а тако је и у пјеваљском

Глагол типа *лòмиши* и *дрђаши* имају двојак акценат: *лòмљá*(*х*)-*лòмљáше*-*лòмљáсмо* и *лòмљá*(*х*)-*ломљáше*-*ломљáсће*: *дрђá*(*х*)-*дрђáше*-*дрђáсмо* и *дрђá*(*х*)-*дрђáше*-*дрђáсће*.

Глаголи III врсте на -*иваши* и -*оваши* у П имају акценат као у инфинитиву, а не раван садашњем времену као у Д: *казíвá*(*х*)-*казíвáше* - *казíвасмо*, (у Д *кázíвáх*); *исòвá*(*х*)-*исòвáше* (у Д *исòвáх*) и т. д.

VI. ПРИЛОЗИ.

Прилози су већином постали од имена: именица, заменица и придева, нарочито од ових последњих; то су већином скамењени њихови падежи, сами за себе или с предлогом. Отуда је и акценат данашњих прилога у тесној вези са акцентом речи од којих су они изведени. Зато ћемо их распоредити на четири групе: I изведени од заменичких основа; II постали од именских падежа; III од падежа с предлогом; IV разни други прилози.

Прилози изведени од заменичких основа.

1). *Прилози за место*. Кад се њима одређује правац постају завршетком *-амо*, *-уда*, који се скраћује и на само *-уд*. За разлику од Вука, у поцерском су ови завршеци дуги (одн. полудуги): и то *-амо* само у трослож. речима *-да* увек. Таки су прилози: *ѡвѡм(о)-вѡмо*, *ѡнѡм(о)*, *ѡшкуд*, *шѡмо*, *шѡм*, *кѡм(о)*, *ѡвуда* (о)*вѡда-ѡнуд(а)* *-(о)нѡда*, *шѡда-шѡд*, *свѡда-свѡд*, *кѡда-кѡд*, *свѡкуда-свѡкуд*, *нѡкуда-нѡкуд*, *нѡкуд*, *нѡкуда-нѡкуд*, *кудаиѡд*. Кад су сложени с предлогом *од* акценат је на њему, сем у *ѡшкуд*, ако изостављају *-а-*, имају дуго *-у-*: *ѡдовуда-ѡдовуд-ѡѡвуд*, *ѡшуда-ѡшуд*, *ѡдонуда-ѡдонуд (ѡѡнуд)*.

За одређивање места налажења прилози постају додатком *-де(ди)-ле*: *ѡвде-ѡвди* и *вѡде-вѡди*, *вѡд*, *ѡнде-ѡнди*, и *нѡде-нѡди-нѡд*, *шѡде-шѡди-шѡд*; (*вѡд*, *нѡд*, *шѡд* су случајеви једносложних речи са ' акценатом) и само *шѡ*, (*ѡде*-(*ѡди*) или без акцента у енклитичном положају: *свѡ(ѡ)де-свѡ(ѡ)ди-свѡ(ѡ)е-свѡ(ѡ)ди*, *нѡ(ѡ)де-нѡ(ѡ)ди*, *нѡ(ѡ)де-нѡ(ѡ)ди*. Кад се ови прилози сложе с префиксом *до-* и *од-*, означају растојање и могу имати тројак акценат: на *до* и на крају, а *-е* је дуго: *ѡѡвдѡ*, *ѡѡвдѡ*, *ѡѡвдѡ*, *ѡѡндѡ*, *ѡѡндѡ*, *ѡѡндѡ*, *ѡѡвдѡ-ѡѡвдѡ-ѡѡвдѡ*, *ѡѡндѡ-ѡѡндѡ-ѡѡндѡ*. Исто значење, акценат и квантитет имају и прилози на *-ле* који се само са предлозима употребљавају: *ѡѡшлѡ-ѡѡшлѡ-ѡѡшлѡ*, *ѡѡклѡ* и *ѡѡклѡ*, *нѡѡклѡ*, *ѡ(ш)клѡ-ѡ(ш)клѡ*, *ѡѡклѡ-ѡѡклѡ*, *ѡѡклѡ*, *нѡѡ(ш)клѡ-нѡѡ(ш)клѡ*, *нѡѡѡѡклѡ*.

2). *Прилози за време*, постају завршетком *-да*, који је дуг и на коме је акценат, а може се скратити и на само *-д*: *кѡда*, *кѡд*, *ѡвда*, *ѡнда*, *ѡндак*, *ѡндај*, *шѡда-шѡд*, *сѡда-сѡд*, *сѡдекар*, *нѡкада-нѡкад*, *сѡкад*, *којекѡд*, *вѡзда*, *јѡко*, *каѡикад*.

3). *За начин*: *ѡѡѡѡ*, *ѡѡѡѡ*, *шѡѡѡ*, *кѡѡѡ*, *јѡѡѡѡ*, *којекѡѡѡ*, без дужине, али *сѡѡѡѡѡѡ*, *нѡѡѡѡѡѡ*.

Прилози постали од падежа.

А. Прилози постали од придева.

Највише има прилога на -о(е) који су у ствари некадашњи асс. sing. средњег рода придева и придевних заменица: *лејо, мање, шoliko* и т. д. За тим долазе прилози на -скѣ (*чкѣ, шкѣ*).

1. Прилози на -о(е).

Да су ови прилози у ствари некадашњи 4 п. једн. средњег рода неодређеног вида разних придева види се и по акценту, јер је код већине двосложних прилога акценат на почетку, као у придева мушког рода, какав је акценат првобитно био код многих придева у средњем роду, као што је и сад у дубровачком говору, па је према женском роду акценат пренет на крај. Вук је ретко код којег придева обележио акценат његовог прилога и у том случају увек је обележио акценат на крају. Даничић није обрадио акценат прилога нити о њима у опште говору у својим Облицима, а Вук је местимице уз придеве обележио акценат њихових прилога. Према овоме проф. Решетар држи да је Вук ове придевске прилоге већином изговарао са акцентом средњег рода у неодређеном виду, па их зато није нарочито ни обележавао, већ је обележио само отступања од тог правила. Да тако мисли вероватно му даје повода и прчањски говор, у којем ови прилози увек имају исти акценат као средњи род придева. Можда је ово и тачно, а можда је Вук пропустио да обележи увек акценат оваквих прилога, сматрајући их у неку руку придевским облицима, а он није увек обележио отступања у погледу акцента ни код других речи. Јер ако се узме у обзир да је Вук, као и многе породице из његова краја, старином из Дробњака, чији је акценатски систем ближи озринињском говору него прчањском, а О у овом погледу по речима Решетара, стоји на средини између Вука и Р, даље кад се узме у обзир да је у пљеваљском говору акценат већином на корену и да у поцерском има много више таквих прилога него што их има забележених код Вука, онда се слободно може претпоставити да је у Вукову говору акценат ових адјективних прилога био већином на корену, као у придева мушког рода, јер Вуков говор стоји на средини између поцерског и пљеваљског.

Од прилога који су постали од придева са акцентом на корену у мушком роду имају у П акценат на корену ови: *блѣю* и *блѣю* (*блѣю шѣби!*), *брзо*, *вѣликѣ* (с дугим ѣ!) *врѣѣ*, *лѣво*, *гѣшо*,

драго, живо, јако (и у В) *крѣшко, крѣво*, (и у В), *крѣсно, леѣо* (и у В), *лењо, лѣдо, љѣшо* (и у В), *мѣло*, али изведен *мѣлко, мѣлчице, мѣлко, нѣмрѣво, мѣкло, нѣло* (и у В), *нѣмо, рѣшко, сѣмо, скѣло, снѣжно, сѣрашно, сѣво, шѣрдо, шѣло, чѣсто*. Сложени са префиксом *на-* и *по-* преносе акценат на њих, што значи да су имали стари циркумфлекс: *најако, наѣрѣзно, нѣмрѣво нѣкрашко, нѣсѣмо, нѣсѣво, пошѣрдо, порѣшко, почѣсто* и т. д.

Од придева типа *мѣдар* са акцентом мушкога рода на наставку ови прилози имају у П акценат на корену: *бѣсно* (и у В), *бѣдно, вѣдно, ѣрко, ѣрдно, лѣдно, мѣрно, мѣчно мѣдро* (и у В) *ружно, сјајно, снѣжно, сѣпно, сѣрашно, шѣшко и шѣшко* („шѣшко шеби“) *шрѣзно, крабро*.

Неки од ових прилога са акцентом на крају кад су сложени имају акценат на префиксу, што значи да су раније имали акценат на корену: *ѣрѣзно*, али *наѣрѣзно, мѣсно* али *прѣмѣсно, шѣсно* али *пошѣсно, рѣвно* али *нѣрѣвно*.

Остали прилози имају исти акценат као и средњи род придева од којих су постали. Прилози постали од компаратива имају исти акценат као средњи род једнине компаратива њихова придева са дужином крајњег *-е*: *бѣлѣ*, (али као узвик *бѣле* и *бѣљ*), *ѣрѣ, лѣкшѣ, сѣшњиѣ вѣћма, мѣћма* и т. д. Кад су ови компаративи сложени са речицом *по-*, акценат је на њој: *помањѣ, побољѣ, поснижѣ*. Прилози за кавоћу и количину наглашавају се као средњи род придевних заменица од којих су постали: *ѣако, овако* и *вако, онако* и *нако, ѣнако, шолѣко, шѣлико* и *шѣлико*, (*шѣлко*), (*о*)*ноликѣ* и *ноликѣ, онѣлико* и *ноликѣ, колѣко, коликѣ* и *кѣлико* (*кѣлко*).

2. Прилози на *-ски*.

Ови прилози одговарају старословенским прилозима на *-ьски*, који значе неки придевски падеж, можда *instr. plur.* Акценат им је увек исти као у придева од којих су постали. У поцерском сви они имају дуго *-и-*: *сѣрѣски, љѣцки, свѣњски, лѣѣовски, кѣцошкѣ* и т. д. У предговору II издања свога Рјечника Вук каже да није обележио акценат ових прилога зато што се изговарају исто као придеви, али ништа не вели за дужину крајњег *-и*, већ је неке обележио са дужином, а неке без дужине: *свѣњски, ѣѣски, зѣчки, свѣјски сѣѣрачкѣ, ѣѣшѣолски, ѣѣшѣодски, мѣшки* и т. д. Класификујући акценте придева Д ништа не говори о акценту придева на *-ски*, па зато нема помена ни о таквим прилозима. Проф. Решетар мисли да су Вукови примери без дужине правилни (стр. 138), јер је и

он чуо примере без дужине, и да је та краткоћа првобитна, а дужина је дошла према одређеном придеву. То ће бити вероватније него да је ту сачувана прасловенска дужина (-*ū*).

Б. Прилози постали од именичких падежа

Као адверби употребљавају се: 1 п. једн., 4 пад. једн., 6 пад. једн. и 7 падеж једн., најзад прилози на -*ице-це*, који изгледају као gen. sing. именица женскога рода.

Nom. sing. као прилози употребљавају се само: *ѡсѡина* („ѡсѡина вѣлѡш“) и *збѡѡа*, слож. *дзбѡѡа* („збѡѡа ши рѣкох“). Скоро прилошко значење имају и *гредѡа* и *срамѡѡа*.

Acc. sing. су ови прилози: *дѡнѡс*, *нѡћѡс*, *вечѣрѡс*, *јесѣнѡс*, сви са дужином крајњег -*а*, које код Вука нема, а која је нова, јер је ово -*а* постало од полугласника -*ь*-. Вероватно да је дужина дошла по угледу на прилоге сличног образовања: *јѡшрѡс*, *лѣшѡс*, *ѡрѡлешѡс*, где је *о* продужено пошто се завршетак -*се* (управо заменица) скратио у -*с*, и *сѡнѡћ*, *зѡмѡс*, који сви и код Вука имају дуг крајњи слог.

Бројни прилог *двѡѡуш*, *шрѡѡуш*, *чѣшрѡѡуш*, може биги и без дужине другог слога: *двѡѡуш*, *шрѡѡуш*, *чѣшрѡѡуш*.

Instr. sing. неких именица мушког рода употребљава се као прилог. Те се именице иначе већином не употребљавају: *ѡзрѡком* (икавизам!), *лѡсѡом*, *крѡдом*, *крѡшом*, *нѡком*, *шѡјом*, *шѡром* и др. као у Вука. Има и именица жен. рода: *нѡђу* и *нѡћѡм*, и према њему и *дѡђу* и *дѡњѡм*; даље *зѡрѡм*, *вѣчерѡм*, *јѡшром*, *срѣћѡм*.

Loc. sing. *зѡми*, *дѡле* и *дѡле*, *ѡре* и *ѡре*, (првобитно је било само *ѡре* и *дѡле*, па се међусобним утицајем добило и *ѡре* и *дѡле*); *лѡне*, и *лѡни*, *ѡрѣклѡне*, *ѡномѡдне*, *ѡломнѡне* (м. *ѡномлане*), *ѡрѣколомнѡне*.

Прилози на -*ице*, *це*, -*ке* по спољашности личе на 2 пад. јединине именица на -*ца* и -*ка*; у главном имају исти акценат као и код Вука; разлика је код прилога на -*и.мицѣ* -*чкѣ* и -*шкѣ* у томе што је у П стари акценат увек помакнут за један слог унапред са корена речи од које је прилог изведен, а код Вука није увек: *дѡномѡицѣ*, *дѣли.мицѣ*, *јѡшѡ.мицѣ*, *крѡди.мицѣ*, *крѡѡмицѣ*, *лѣшѡ.мицѣ*, *мѣсѡшѡ.мицѣ*, *ѡлѡдшѡшѡ.мицѣ*, *ѡѡсѡшѡ.мицѣ*, (*х*)*ѡшѡшѡ.мицѣ*; *шѡри.мицѣ*, *ѡѡѡѡчкѣ*, *ѡѡшрѡѡшѡкѣ*, *ѡѡлѣђѡшѡкѣ*.

Прилози постали од падежа с предлогом.

Како они што су постали од именица тако и они од придева имају исти акценат као код В: *наѡзѡмак*, *ѡзѡди*, *ѡѡѡѡло*, *наѡшрѡѡг*, *зѡисѡѡа*,

Разни други прилози.

Има мањи број прилога који се не могу сврстати ни у једну од наведених категорија, јер им је или нејасно порекло или су примљени из туђих језика. Таки су н. пр. *бѣш*, *јѣш*, *кѣрсем* и т. д. У П ови се друкчије изговарају него код Вука: *ѣпак* (у В. *ѣпак*), *бѣр*, *бѣрем* (В. *бѣр*, *бѣрем*), *бѣјсе*, (В. *бѣјсе*) *мѣжда* (В. *мѣжда*), *шѣбѣж-шѣбѣже* (В. *шѣбѣже*), *вѣлда*; *сѣнѣим*, *кѣсѣнѣим* (тобож).

ТЕКСТОВИ.

За време раша кад је Шваба ударио на Варну ја сам моје све испраћала кривајској на масишуру. Кад стиде граната до нас севаши, а Стеван ми вели: „Што ми не одосмо, већ остасмо воде да подињемо без икога сви“. Стеван јзје штаји одде, а мени рече: „Ајде и ти,“ а ја одговори: „Ја нећу.“ — „А видиш ли како иди народ?“ — „Ја нећу ићи, ја нећу подињем.“ Не могу оставиши моје кукље и мога добра. Мора се најпосле умрети.“ И штако сам ја остала сама, али ми се јави наша војска. Шта новали у Врањској, код Дражина винограда. Чули да сам ја остала; неки ме по чувењу знали, ја ме бдзна како заклињу да им сиремић ручак. Ја сам се велико пошрјудила: свега сам имала, ја сам и задовољила. Два дана сиремала, сваки дан испраћавала им ручак. И шрећи сам дан била све сиремала најлеише, чекала до једанес, ја ми до дванес, али војникџ нема. Кад је већ било пола један ја сам већ била одукае умрла. Шез дана нисам се никакко изувала, ја се једним часом и жујем и разладим, ал кад ја погледа ешо ти нши војникџ. Ја јзје да им објасним ком сам шта сиремала: испекла сам малџ прасе и чешворо пилићџ, ие-шес подгачица, ја кажећем војницима: „Ово ћеш Паји минисшеру и Тодору Тодоровићу, а ово осталаим.“ Е, ал кад су пјккле две пјшке овамо на сокаку, а војници рекоше ми: „Бџежи, мајко, то је Шваба, то су швајцке пјшке,“ ја ме здву: „Ајде с нама,“ ја све оставише из рјку.

А ја им кажем: „Не могу, децо мѡја, с вама ићи, јел нисам ни с мѡјом децом ѡишла.“ Док су војници мѡло измѡкли, ја сам била изнѡла свѡ шѡ јѡло на ѡштѡл, па чѡкам своју сѡдбину, кад ѡшо ши швајцки војникѡ, кѡ мѡви иду, па ѡшо ши и(х) ѡправо мѡни за ѡштѡл. „О, мѡши, за кѡга си овѡкав лѡу рѡчак сѡремила?“ Да нисам нѡкад слѡтала, ѡнда сам мѡрала, па рѡко: „За вѡс, јосѡддине.“ Ѳни ме нагонѡ да свѡко иѡрче прѡбѡм, па кад ја свѡ ѡпрѡба, узѡше ме за руку и рѡкоше: „Ајде, мѡјко!“ Мѡло су шѡљали и шѡмарѡли ѡд собама, шѡражећи нѡшѡ. Свѡ клѡш Маѡари, па ме је сѡра и да ѡгледам у ѡѡ. Сѡмо мѡјом сѡѡѡм ѡдшѡвиѡ се јѡдан ѡфиѡир да је Сѡбин, кѡју ми рѡче: „Ајде, мѡјко, нѡма оклѡвањѡ.“ Кад сам изѡшла на сѡкак, а јѡш чѡшѡ бѡбе сѡарије ѡд менѡ, мѡгле би ме и рѡдиши. Ѳни нас узѡше прѡда се и ѡдшѡраше у Вѡњску, јѡворѡћи ми: „Мѡраш рѡћи кѡд је вѡша војска“. Јѡ сам ишла јѡворѡћи да нѡзнам ко шѡ нѡзнам кѡ(ѡ) ѡу ѡмрѡши. Тѡраше нас, шѡраше до Вѡњскѡ а из Вѡњскѡ цѡкви нѡшѡј. Тѡ смо сѡѡли да се ѡдморѡмо, па ме шѡд исиѡшују: „Пѡво да ми кажѡш кѡко и мѡш синѡва?“ А ја мѡсли и мѡсли па рѡши да кажѡм кѡко јѡсѡ, да имѡм иѡш синѡва. — А дѡ ши је мѡж? Тѡ сам мѡрала слѡтѡши па рѡко да је у ѡдсѡдѡј ѡдбрани. Ѳнај ѡфиѡир свѡ шѡ бѡлежѡ. Ѳндај смо ѡшли и ѡшли на вѡ Лѡјѡра и шѡ смо нѡѡили. Нѡс бѡбе јѡвѡзаше кѡноѡцима и мѡшуше на руке лѡсице. Војска је за нама ѡштѡла а нѡс мѡшуше напѡред. — „Ако вѡши јѡѡуѡају, нек ѡѡуѡају на вѡс“. До сѡнчева рѡјаја свѡ сам се Бѡгу мѡлила и свѡшѡме Нѡколи, нѡсам ни сѡѡвала. Мѡлѡм Бѡга сѡмо да ми сѡнови ѡштѡну, а сѡмнѡм шѡа бѡдѡ. Ѳнда ме ѡиѡш исиѡшују: „Тѡ мѡрѡш знѡши кѡд су шѡѡји сѡнови ѡѡишли, шѡмо је и вѡша војска. Ајде да нам кажѡш Рѡда Пѡѡѡѡѡа кѡѡу!“ А ја ѡѡѡѡѡѡ да нѡ знам на коју је сѡрану кѡѡа. Дѡшли смо до слѡтинскѡј грѡбѡа. Ѳѡ Шѡѡѡа да дѡруѡује, а нѡс мѡшуше ѡокѡј ѡѡдѡ, па смо сѡле на бѡдѡн, а прѡд нама сѡража. „Ѳшо ши ѡнѡј ѡсѡѡј ѡѡѡѡѡа, па дѡнесе и нама дѡруѡѡѡ, ѡо чѡшу чѡја. Јѡ сѡрѡем, али нѡ можѡ да прѡлази зѡѡ бѡѡѡѡ за деѡм. Ѳфиѡир сѡде јѡза ме, па узѡдану, а ја се мѡслим па му рѡко: „Шѡѡ, сѡне, узѡдишѡш?“ — Ё, мѡја мѡјко. Узѡдишѡм. Јѡ сам се рѡдиѡ у Шѡѡѡу, па сам ѡѡишѡ прѡко за кѡмѡѡѡм лѡба, а ѡсѡѡ ми у Шѡѡѡу бѡѡѡ и мѡјка, па мѡрѡда јѡ ѡѡѡѡѡ на свѡѡ бѡѡѡѡѡѡ. Па ѡиѡш узѡдану, а ја му кажѡм: „Ё, сѡне, ако си Сѡбин, Бѡѡ шѡ жѡѡѡѡ! Мѡлим шѡ кѡ мѡѡ најсѡѡѡѡѡѡ сѡна и најмилијѡѡ, бѡ ли

могли иишаши ваише власти да нас одреш и иушше? А он ће мени казати: „Оху, мајко,“ па одде. Мало прође што ти га иде и одреш нам руке свим иеш бабама, па каже: „Ајте за мноџ.“ Идемо за њим, кад ми шамо, седи њова власт; ирју-жили велику таблу и ију ииво, па ми кажу: „Ајте одму,“ а ја им кажем: „Дајте ми шодод написано, јел ху ме дрју заробиши.“ Ал они мене не разумеду већ онај овцир Србин им доказује. Ондај они мени написаше неколико речу, па рекоше: „Дому!“ Ми идођосмо кјуки од њу, ал дрју на коњима вел: „Сшдј!“ Кад и они прочишају вел: „Дому.“ Кдје како се од њу расшасмо, а они одоше за Синшевих. Ми се врашимо кјуки. Кад сам дошла кјуки нађе м све исре-мешано. Шша су шражили не знам. А ше бабе се ирилели уза ме па дођу и оне мојој кјуки. Ја им дадем шша ће јести и ииши, а мени ни се једо ни се иије, па им кажем: „Јејте и иије; ја не могу, оху дидем да шражм моју сшдку и шри дебела вџра.“ Вџрове нађо и дођо кјуки, а сшдку не нађо. Онда иочнем исремати вџеру, ко да иодлџдм некога. Сва сам срешна. Бабе се иоздравише са мноџ и одоше: „Дидемо мџ, Драга, па ћемо ииџ доћи на конак, ми не смемо брес шебе биши.“ А ништо све иошущава од Бдјука. Онда ја реко њима: Очекајте док ја видим шша но шущу, па изиђо узбрдо. Кад иодгледа на маду, одде Шваба, размилили се ко мрав, па им реко: „Не бдјте се, одде Шваба; наши су их иошисли.“ Кад је ирви мрак дош, што ти моју унука, а Шваба није ни до цркве дош. Ондај мене увати дркшање, бдјм се врашиће се Шваба, па ће ми иокуиши унуке моје ко иилиће. Мало не иостоја, што ти министера Паје Маринковића, што ти генерала, што ти Тддога Тодбровића и свију иосланника из нашег дкруга; ја са њима иоворим а јдш дркћем. Паја министер каже ми: „Шшд, мајко, дркћеш?“ Ја им онда реко: „Зашд дркћем шшо су ми дошли унуци, а Шваба је у ближњи.“ — „Немој се бдјати; ди њова длака, шу наша глава. Куд идд ми идођемо и ви ћете са нама. А сад да нам кажеш како си ирошла са Швабџм.“ Ја им све редом иирича како је било, а они ми кажу: „Исремај нам ручак до на обалв.“ А ја им кажем: „Иишерајте Швабу из Шайца, па ху вам ииремиши ручак до на обалу бресилашно.“ Ја сам им иишраћавала ручак, али су ми они илаћали. — Они су ме ио војницима иоздравили: „Сџаће мо се швоје добршџе. —

(Иишрчала моја маи Драгиња, сшара 75 година).

рече: „Добро, добро; догоди́не ћемо посади́ти ку́кус.“ Кад је дошло да се сади́ ку́кус, посаде́ га, а кад је одрасти́о онда ђаво рече: „Ајде, добро, да разгоди́мо!“ Свешти́ Пешар каже: „Па како ћемо, обра́ти́ме?“ Ђаво рече: „Што је у зе́мљи не́к је мо́је, а што је на зе́мљи не́к је шво́је. Кад је ку́кус сазрео свешти́ Пешар и́сече и однесе.“

(Испричао исти́ Манојло Икић)

4. Живим брез бриге.

Био је́дан изада, ко́ју је сше́ко преко ме́ре, па на до́му наи́со: „Са́д жи́вљм брез бри́ге. — „Наи́ђе ца́р и прочи́ша па се зачу́ди: „Како ш́о мо́же би́ти? Ја сам ца́р па дои́деш ме мо́гу да жи́вљм брез бри́ге.“ Запове́ди сво́м кочи́јашу да зомне́ дома́ћина и онда́ га ца́р уи́иша је ли он ондо́ наи́со на ку́ћи. Кад му до́вај одговори́ да јесте, ца́р му рече: „Добро! Са́(д) ку́ти зада́ти са́мо две речи, да ми одговори́ш. О́ку да ми ка́жеш: де́ је сре́дина зе́мље и ко́лкo и́ма на небу́ зве́зда? Ако ми на́ ш́о одговори́ш ка(д) се с п́уша вра́ћим, мо́жеш жи́ви́ти брез бри́ге, а а́ко не одговори́ш зна́ј да ку́те погуби́ти.“ Ца́р ви́кну кочи́јашу да и́днѝ нап́ред и одоше. Дома́ћин у́ђе у свој до́м и седе́ за а́сшл, си́уши́и гла́ву и за́мисли се. Ёво́ти Ци́ганина, се́де ко́д ње́га и си́аде́ га пи́шати: „Шта́ је те́би дома́ћине, ш́о си обо́рио гла́ву та́ко?“ Дома́ћин му испри́ча сво́ју му́ку, а Ци́ганин рече: „Не бо́ј се ш́и дома́ћине! Све́ су ш́о ла́ка по́сла.“ — „Е, мо́ј Ци́ю, ни́су ш́о бдме ла́ка по́сла; ш́о се гла́ве ши́че.“ Ци́ганин се на́смеја па и́дшека́р рече: „Послуша́ј ш́и мене́! Иди́ у ва́рош, па ку́пи једно́г ма́гарца и кана́је коли́ко гдо́ ма́гарац мо́же по́нети.“ Дома́ћин га по́слуша. Узе́ кесу́ с но́вцом и оде́ до ма́ у ва́рош. До́ђе пре́д једну кр́чму, али и́уно ма́гарца́ свезано и један чо́век сто́ји ко́д њѝ. Запи́ша га дома́ћин: „Чи́ су ма́гарци?“ „Би́л ми прдо́д једно́г?“ „О́ку. при́јаше́љу, али са́мо не́ зна́м ко́је је мо́ј.“ Узе́ један ко́чић, у́ђе у кр́чму па по́вика: „Иза́зити́е, људи, дреши́те сва́ки сво́г ма́гарца, ја о́ку мо́га да уби́јем. Кад ш́о чу́ше људи, испр́че на́поље и одре́ше сва́ки сво́га ма́гарца, а до́вај узе́, одреши́о оно́га ш́то је о́стало и прдо́да га оно́ме дома́ћину. Ова́ј га узе́ за ула́р, на́штовари́ кана́ју ш́то је ку́пио и оде́ ку́ћи. Ка(д) до́ђе ку́ћи, за́станѝ Ци́ганина ди́седѝ на вра́ти и ње́га че́ка. Ци́ганин му рече: „Добро́ си ура́дио. Са́(д) ћемо ми́ ца́ра надму́дри́ти.“ У ш́ом њи́овом разговору́ е́то ш́и ца́ра, и́де с п́уша.

Циџанин рече домаћину : „Ка(д) ше цџр уййшџ јеси ли се дџми-
слиџ, а шй дшпро одговори : „Јесам, идсџодџру“. А кад џн кџжџ :
„Па дџ је среџина зџмљџ?“ а шй скџчи за је дџнџршйн дџ њџџџ
џа кџжи : „Ево, шй је! Ако нџ верујџш, ево канџџџ, џди џа мџри“. А
ка(д) ше уййшџ кџликџ је нџ небу звџзџдџ, шй џшпро кџжи :
„Колџкџ нџ мџм маџџрцу дџлџкџ шолџкџ нџ небу звџзџдџ. Ако нџ
верујџш, сџџи џа брџј!“ Ка(д) цџр дџџе, дџнџ домаћин џчинџ све
онџкџ кџко џа је Циџанин наџчиџ. Цџр дџборџ лџџву и рече : „Сџд
џрџзнаџм да мџдреш да жџвџш брџз брџџџ“, вџкну на кочијџша
да шџџџ и џде.

(Исџричаџ Миљко Марић, из Варне, сшар 82 гоџине).

Објашњење.

- Као што се из ових текстова види, повезао сам у јџдну акце-
натску целину све енклитике и проклитике кџје с носиџцем акцента
чине јџдну *акценашску реч*. При томе се нисам обзираџ на синтак-
тичну зависност међу речима, јер ни изговор речи у говору не води
рачуна о томе, већ се управља према реченичном ритму, кџји за-
виси од опште тежње српског језика да је акценат увек на почетку
речи и од дикције говорника. Због тога је већина проклитика обе-
лежена енклитично, отуда је у мом тексту обележено „џдариџ на
Вџрнџ и ако је предлог на везан синтактички са идућом речју;
тако исто у „минисџџеру и Тџџдорџ“ и иде с претходном речју зато
што акценат није пренет на њџга. Али у примерима „џзџ кџсу с нџв-
џом и џџе дџмџ“ и „џди у вџрош, џа кџџи...“ свџзе и и џа ве-
зане су проклитично, јер су због предаха изговорене са речима
после себе.

М. Московљевић.